

2145

UNIREA BANATULUI

și
INCORPORAREA TIMIȘOAREI

BCU Cluj / Central University Library Cluj
LA ROMÂNIA ÎNTR-UN

date istorice adunate

de

Dr. POMPILIU CIOBANU

TIMIȘOARA

Prețul lei 40

in semn de slămă

L. P. Ciobanu

1245

UNIREA BANATULUI

și

INCORPORAREA TIMISOAREI la ROMÂNIA MARE

date istorice adunate

de
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dr. POMPILIU CIOBANU

TIMIȘOARA

Prețul Lei 40

Tipografia ATHENEU
1934

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2008 02152

Introducere.

După desmembrarea Monarchiei Austro Ungare din toamna anului 1918, toată suflarea românească din cuprinsul acestei Monarchii aştepta cu sufletul pregătit Unirea Națională a tuturor Românilor sub sceptrul **desrobitorului și marelui nostru Rege Ferdinand I.**

Primul pas pentru această unire îl face Basarabia la 27 Martie 1918 îi urmează Bucovina la 16 Noembrie 1918 și în urmă Ardealul cu părțile românești din Ungaria și Banatul.

Prin manifestarea unanimă a Românilor din Ardeal, Banat și părțile românești din Ungaria, la marea Adunare Națională ținută la 1 Decembrie 1918 în Alba-Iulia ideea unirii celei mari era realizată de drept; aşteptom numai ca hotărârile neamului românesc întregit să fie confirmate din partea aliaților în conformitate cu tratatele de alianță și cu jertfa de sânge și avuție aduse pe altarul idealului nostru național.

Poporul român din Banat în creaința că după aceste acte mărețe și după intrarea trupelor victorioase ale aliaților noștri pe pământul desrobit s'a sfârșit epoca asupriilor și a sosit timpul pentru unirea mult aşteptată, a primit cu sufletul curat, cu dragoste și admirație arma sârbească alături de trupele de ocupațiune franceze.

Ne pregăteam ca la 24 Ianuarie 1919 să serbăm cu toți Românii din Banat praznicul mare al **Unității Naționale a tuturor Românilor.**

Mare ne-a fost durerea și mâhnirea sufletească, când încă în preajma pregătirii marelui Adunări Naționale dela Alba-Iulia, am constatat că autoritățile militare și administrative sârbești din Timișoara suprimă orice manifestare românească, confiscă tricolorul românesc pe care noi l-am păzit și apărat sub regimul maghiar și pentru care am suferit mulți ani de temniță, și opresc pe delegații poporului român din Banat să participe la Adunarea Națională dela Alba-Iulia.

Când poporul român conștient de menirea și îndalo-irile sale naționale totuși a ridicat cu mândrie drapelul român și a strigat în toate unghiurile Banatului: „**Vrem Unire! Trăiască România-Mare!**“ a urmat epoca tristă a asupririlor, întemnițărilor și deportărilor.

Astfel se poate vedea din constatările făcute de ziarul „Românul“ în Arad Nr. 19 din 24 Ianuarie 1919 că dela 28 Noembrie 1918 până la 28 Ianuarie 1919 numai în cazarma sârbească Kneaz Lazar din Belgrad au fost întemnițați 77 români preoți, învățători, ofițeri și țărani.

Din cauza acestor asupriți Români din Bănat erau intimidăți, nimeni nu cuteza să facă nici o mișcare ori manifestare românească. Conducătorii poporului român din Timișoara cer cu insistență dela Marele Cartier al Armatei Române și dela Misiunea franceză ofițeri români de legătură, cari să reprezinte și se aperc interesele populațiunei românești. Marele Cartier al Armatei Române pentru a afla ce să întâmplă în Bănat a trimis informatori și curieri în Bănat în persoana Domnilor Dr. Avram Imbroane, Dr. Petru Nemoianu, Cornel Bojinca, Iancu Conceatu, Traian Birescu și Gheorghe Birescu dintre care ~~Dr. Avram Imbroane și Cornel Bojinca~~ s'au strecurat până la Timișoara trecând prin multe primejdii și luptând cu mari greutăți, și aici în casa subsemnatului au aflat adăpost și au primit toate datele în baza cărora și-au făcut rapoartele lor Către Marele Cartier al Armatei Rămâne.

În baza acestor rapoarte Comandantul trupelor din Transylvania trimite în luna Martie la Timișoara pe distinsul și vrednicul ofițer român Maior D. Oancea pentru a reprezenta interesele Românilor pe lângă trupele de ocupație francez-sârbă din Bănat.

Am ținut de important pentru istoria Banatului nostru ca să procur și să dau publicității toate datele din activitatea Maiorului D. Oancea și a succesorilor săi pentru că din activitatea lor se reoglindesc **evenimetele istorice cari au premers și pregătit Unirea faptică a Banatului și încorporarea orașului Timișoara la România.**

Primul ofițer român de legătură între trupele de ocupație aliate din Bănat și Comandamentul român al trupelor din Transylvania a fost Maiorul Oancea invalid de război, azi decedat.

Suflet nobil și mare patriot a servit nu numai legăturii militare între cele două Comandamente, ci mai ales populației române din Timișoara și Bănat, asupra, apărând totdeauna cu toată tăria sufletului său de mare român interesele politice și culturale ale elementului românesc din Bănat.

Din acest punct de vedere activitatea lui formează pentru românii din Bănat pagini istorice.

Socotesc ca o pioasă datorie față de memoria lui să amintesc aci câteva din faptele lui de armă din timpul războiului, fapte cari i-au adus o calificare frumoasă din punct de vedere militar:

„A luat parte la luptele din Valea Sibiului în Sept. 1916 unde s'a distins și a fost răsplătit cu „ORDINUL MIHAI VI-TEAZUL” pentru destoinicia cu care a condus bateria în luptele de pe valea Oltului, unde a contribuit deaproape la ruperea cercului inamic ce încunjurase detașamentul din care făcea parte” (I. D. Nr. 547 din 7/VI. 1917),

A mai luat parte la luptele dela Mărăști (Iulie 1917).

Cămpurile, Incarcătoarea, Poiana, Radutașul și Ccoșilă (August 1917) unde a fost rănit de o schijă care rămasă în plămânul drept i a cauzat moartea în Martie 1933.

Schija aceasta ră-nasă în plămân nu l'a împiedecat totuși să ia parte la toate luptele pentru Unirea Ardealului și Bănalului luptând în fruntea unității Sale în Campania dela Tisa. Însăși Comandantul Francez pentru modul cum s'a luptat l'a decorat cu marea distincție franceză „Crucea de războiu franceză cu palme“.

În memoriul D-lui Colonel Petrescu D. Tocineanu, succesorul Maiorului D. Oancea se cuprind evenimentele prin cari a trecut poporul român din Bănat dela 22 Aprilie — 28 August 1919. Aici găsim și datele referitoare la încorporarea Timișoarei, Ca unul care am luat parte la toate aceste evenimente, și în casa căruia s'au adunat la 1 Maiu 1919 toți reprezentanții presei mondiale pentru a dresa procesele verbale cu reprezentanții poporului român, maghiar și german din Bănat, cari popoare erau chemate să-și spună voința și hotărârea lor ca orașul Timișoara cărui stat să aparțină, României sau Jugoslaviei, am crezut că fac un serviciu acestui colț de țară precum și tuturor Românilor să strâng într'un mă-

nunchiu aceste date și documente și să le tipăresc pentru a fi redată istoriei și nu uitării.

Epoca dela 1 Decembrie 1918 și până la 3 August 1919 din viața poporului român din Bănat trebuie să o cunoască fiecare cetățean român care își iubește Țara, căci numai cunoscând asupririle îndurate în această epocă va ști să aprecieze viața liberă care o trăim azi cu toții în România Mare.

Călăuzit fiind de aceste principii am dat loc în această broșură și memoriului redactat de către merituosul scrietor german Victor Orendy Hommenau, care atât sub regimul maghiar cât și sub cel sârbesc a fost todeauna susținătorul sincer a unei colaborări cu Românii și a luptat alături de noi pentru realizarea unirei și încorporării Timișoarei la România Mare.

Dr. POMPILIU GIOBANU.

CAPITOLUL I.

Memoriul decedatului Maior Oancea Dumitru invalid de război, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“ în calitate de ofițer de legătură între armata Franceză din Banat și Comandamentul Trupelor Române din Transilvania.

Activitatea depusă la Timișoara

22 Martie — 28 Aprilie 1919.

La sfârșitul decadei a doua a lui Martie 1919, mi sa înmănat telegrama prin care Comandantul Trupelor din Transilvania mă chema la Sibiu. Abia terminasem pe câmpia Devei, stabilirea datelor principale pentru o bună utilizare a materialului rusesc de 76,2 mm., cu care era armată o baterie din al II-lea Regiment de Art. Munte, atașată divizionului 2 din I-iul de Art. Munte, comandat de mine pe linia demarcațională la Brad pe Crișul Alb.

(Nu mică Mi-a fost surprinderea, aflând dela DI General Moșoiu, Comandantul Trupelor din Transilvania, că mă alesese să reprezint interesele Românilor pe lângă trupele de ocupație Franco-Sârbe din Banat fiind atașat Comandamentului Francez la Timișoara.)

Cu toată cinstea ce mi se făcea, dela început mărturisesc că misiunea aceasta nu corespundea dorului ce mă adusese pe front, desconsiderând avertizamentul medicilor care mă preveniseră că mi se va disloca schija ce purtam în plămâni din 1917, căci la decretarea mobilizării în 1918, numai după multă stăruință fusesem readus la regimentul de origine, dela Pulberăria Botoșani, unde îmi făcusem convalescența.

Am reamintit Domnului General Moșoiu că descon-

siderasem consolidarea sănătății mele, numai în dorința de a fi util Țării, efectiv pe câmpul de luptă, iar nu în birouri.

Domnia-sa, înțelegător al stărei mele sufletești, mi-a promis că mă va readuce la divizionul meu, în cazul când vor începe luptele cu Ungurii.

Dupăce, din ordin, m-am prezentat Domnului Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, — spre a primi instrucțiuni asupra însărcinărilor mele diplomatice, — am plecat în Banat însoțit de aghiotantul meu Locotenentul Victor Dumitru (fratele viitorului ministru al Comunicațiilor) și de sergent Imoșeanu Ilie și caporal Vlășceanu Dumitru, ostași bravi luați din divizionul meu, în baza ordinului de serviciu Nr. 3866 din 22 Martie 1919.

Primul vestitor al suferințelor Bănățenilor.

În stația Ilia Mureșului trebuia să schimbăm trenul spre Lugoj și până la sosirea garniturii, am intrat în restaurantul gării.

Întâmplarea a făcut să ne așezăm la o masă, la care un bărbat de vârstă mijlocie, își măcina suferințele sufletești, în ochi cu o jalnică taină.

Anunțându-se plecarea trenului din care scoborâsem, vecinul nostru și-a închipuit că ocupați cu masa, nu prinsesem rostul avizării de aceea, binevoitor, ne făcu atenți.

L-am lămurit că vom lua trenul către Banat.

„Spre Banat?! Cum! Dumneavoastră? Ofițeri și cătane românești spre Bănatul nost?“ Și cu ochii în lacrimi, cu mâinile tremurând, vibrând tot de emoție se ridică și ni se adresă:

„Apăi io mis Bănățean... preotul Avram Corcea din Coștei.

Bucuroși că întâlneam atât de repede un informator, îl luarăm în cercul nostru.

„Semn bun, părinte! Dumnezeu ni te scoate în cale ca să ne dai vești de ce se petrece în Banat.“

„Bun să fie semnul Dragă Domnule, dar veștile-s tare rele. Iacă eu pribegesc de atâtea săptămâni, fugit de acasă din cauza Sârbilor.“

„Dar ce au ei cu Sfinția Voastră?”

„Am fost în delegație la Alba-Iulia și întors acasă au vrut să mă aresteze ca pe mulți alții și să mă ducă în cazemate la Belgrad. Abia am scăpat cu fuga. Și de atâta vreme nu mai știu nimic de ai mei!”

Și cu vocea profund mișcată, preotul urmă să ne istorisească dându-ne chiar numele celor pe care îi știa ridicați în toiul nopții de către trupele de ocupație sârbești.

„Și acum? Ce faci pe aici?”

Iată țin calea trenurilor, poate voi prinde vre-o veste că sa mai p. tolit urgia... Dar în zadar... Și de mă-ți înțelege, nici nu știu încotro so mai iau!..

„Să vă spun eu părinte.

„Ascult“

„Să mergeți cu mine!”

„Cu Dumneavoastră? Unde? În Bănat? Dar nu vă gândiți că mă vor lua ca pe un pui din...”

„Asta nu se va întâmpla. Veți merge cu mine în fața comandantului trupelor Franceze, mărturie vie a celor patimite de români.

Preotul amuți. Tremurul nervos al buzelor nu-i mai îngăduia să-și exprime în cuvinte simțirea. Ochii îi jucau în lacrimi și mâinile le apucase strâns pe ale mele.

„Da părinte, mergeți cu mine și veți sta în Timișoara fără nici o grije!

Numai cine a fost refugiat, numai cine a fost frământat de grija celor lăsați în voia soartei acasă sub ocupație străină, numai cine a gustat amarul captivității, poate înțelege zbuciumul prin care a trecut părintele Corcea, în drumul până la Lugoj.

Am ajuns noaptea pe o ploae torențială. Noroc că aveam la noi mantale de cauciuc, iar preotul o umbrelă, căci altfel nu ar fi fost chip să părăsim gara, pe jos, așa cum am fost nevoiți din cauza lipsei oricărui vehicul.

Preotul ne-a fost de mare folos, în căutarea unui cuartir căci așa în timpul nopții, ne-ar fi fost greu să ne orientăm într'un oraș sub ocupație străină și pe care nu-l văzusem nici odată.

După ce încercarăm la cele două hoteluri din centru

ne aflând nici o cameră liberă, părintele Corcea ne propune să mergem la frunzașul român Braniște.

Cu toată ora înaintată am fost primiți imediat.

Venerabilul frunzaș, aflând de rostul nostru, se ridică și emoționat mulțumi lui Dumnezeu pentru acest început de ocrotire.

Apoi ne conduse chiar atunci la Dr. Traian Frențiu episcopul Român unit.

Acolo aflai că românii o duc foarte greu din cauza ocupației sârbești și că Generalul Farret, francez, fiind influențat de maghiari le lăsase mână liberă.

Stabilirăm ca prim scop de atins, să fie asigurarea libertății individuale.

Cu toată înflăcărea celor doi frunzași, nici unul nu ne propusese să ne găzduiască în acea noapte, deși aflase că nu avem nici un adăpost — până într'atâta îi spăimântase urmărirea sârbească.

Din această cauză am fost nevoiți să dormim în camera madamei hotelului. odăiță obținută după multă stăruință și numai după ce ne-am declarat mulțumiți cu paturi improvizate din mese.

Cele câteva ore ce mai erau până la ziuă se scurseră aproape în întregime în planuri făcute cu părintele Corcea, care împărțea cu noi rudimentarul adăpost al primei nopți ce trăiam în Banat.

A doua zi descindem în Timișoara, preotul Corcea cu inima strânsă între emoția revederii și între teama de a nu fi arestat imediat, iar noi hotărâți să întrebuintăm tot elanul ca să aducem siguranța în căminurile românești.

Suntem cuceritori.

Din gară luarăm tramvaiul. Vagonul era tixit. La apariția noastră toate conversațiile se întrerupseră și toate privirile ne iscodiră, iar după câteva clipe de stupoare, șoaptele începură să se țeasă

„Români — Români“

Voind să plătesc biletele un sergent francez. ars de soarele și de vânturile atâtor ani de luptă, mă opri strigându-mi:

„Pourqui payez mon comandant, nous sommes de conquerants“ (Pentru ce plătiți Domnule Maior, noi suntem cuceritori).

Am zâmbit și i-am explicat că trebuie să plătim drepturile chiar și învinsului.

Dar sub privirea sfredelitoare a meridionalului francez conductorul nu primi banii și abia reținându-și ciuda salută și trecu mai departe. Grupul nostru scoborî în centru la Pallace, și înconjurat de entuziasmul gradaților francezi, ne-am suit la comandament, care se afla instalat în Palatul Lloyd.

Ca fulgerul se răspândi vestea sosirii noastre și românii cari mai timizi, cari mai îndrăsneți se adunaseră să vadă:

Primele Rândunele.

căci așa am fost porecliți de firea veșnic poetică a latinului.

Da, eram primele rândunele, vestitoare că vremurile triste ale ernei morale, s-au dus.

După prezentare scoborându-mă pe scări, urmat de grupul meu ne întâlni un copil de 9—10 ani care revenea dela școală.

Nu cu puțină emoție mi-amintesc impresia ceam făcut asupra lui.

Văzându-ne rămase înmărmurit. Crezând că-i român mă dusei să-l mângâi, dar el se retrase spăimântet murmurând :

„Istenem... Romano... romano..“

Cum nu știam ungurește, am vrut să-l duc în eroare șoptind numai :

„Nem... Magyar“

Dar copilul nu se lăsa înșelat. I-am arătat atunci torspea dela chipiu, la care culorile galben și albastru ale tricolorului nostru, băteau din cauza intemperiilor, în alb și verde. Copilul le privi, le iscodi, se mai uită în ochii mei, le mai privi odată, dar în cele din urmă după alte șovăiri, în care speranța se lupta cu desnădejdea, mi se adresează cu ochii înlăcrămați:

„Nem! Nem! Roman.

L-am mângâiat și profitând de surprinderea ce-i provocă gestul meu, l-am sărutat pe amândoi obraji, apoi am pus pe părintele Corcea să-i spună că militarul român este prietenul tuturor oamenilor buni și că nu va face rău nimănui.

Am rămas la piciorul scării până când micuțul a urcat-o. Călca treaptă cu treaptă, întorcând capul spre noi după fiecare pășire.

Auzise în casă și în școală vorbindu-se mult despre sosirea armatei române în termeni atât de ponegritori, încât copilul rămăsese complet impresionat de apariția noastră, dar mai ales de faptul că vedea că nu avem nici păr pe limbă, și nici nu sfășiem copii.

Primul român cu care vorbii în timișoara fu domnul preot Avram Imbroane. Il revăd așa cum l-am întâlnit. Tunica-i de campanie din postav de Buhuși îmi înfățișa omul care înfruntase războiul în rândurile luptătorilor. Familia sa — soția și doi copii — se află refugiată din Costei în Timișoara.

La masa noastră dela Kronprinz sosi și Bojincă, apoi Dr. Nemet, avocat. Câțiva refugiați din Arad și de prin regiunea Oraviței sosiră pe rând. Ne strângem cu efuziune mâinile și apoi ca să nu se expună urmăritorilor, plecau, având însă întipărită pe față speranța mântuirii.

Di Nemet, avocat tânăr și inimos, pe atunci neînsurat, având mai puțin de riscat, luă asupra-și să adune pe fruntașii români, în cabinetul său avocațial.

Acolo am cunoscut pe Dr. Pompiliu Ciobanu, fruntaș ce după cum se va vedea, avea să-mi fie de farte mare ajutor în demersurile mele diplomatice avute cu Svabii.

Veniseră Dr. Aurel Cosma, protopopul Oprea, Dr. Adam, Dr. Mezin, Dr. Imbroane, Dr. Nedelcu, Bojincă și preotul Corcea nelipsit ca în totdeauna de lângă mine.

Ne-am sfătuit cum am putea mai grabnic să ușurăm regimul instalat de ocupația sârbească în special la sate și cum să contrabalansăm activitatea ungurească în Timișoara și în Lugoj unde încurajați de Generalul francez Farret, duceau pe față campania contra românilor.

Dela început Dr. Aurel Cosma, a încercat să dicteze ce măsuri trebuiesc luate, fără să țină seama de păsurile și părerile celorlalți.

Din discuțiile urmate între cei adunați și din lămuririle primite în urmă, mi-a fost dat să constat că susnumitul fruntaș împreună cu protopopul Oprea, urmăreau în primul rând o cât mai bună aranjare a intereselor lor proprii pe care chiar începuseră să le înscăuneze la Banca Timișana, de unde înlăturaseră fără motiv pe harnicul organizator Ungureanu.

Tendințele acestea felonice, indispușese mult pe toți fruntașii români, cari nu înțelegeau ca sub flamura idealului național să se țese interesele meschine ale câtorva interesați a căror tendință compromiteau în ochii naționalităților, sinceritatea mișcării noastre.

Natural că nu puteam să mă pretez unui atare joc și când am constatat că din primele aluzii nu am fost înțeles, am pus chestiunea net pe tapet, amintind tuturor că nu fusesem trimis să servesc interesele câtorva interesați ci să lucrez pentru interesele superioare ale neamului a cărui unire trebuie înfăptuită cât mai grabnic în granițele sale etnice.

Francheta cu care vorbisem nu fu pe placul celor vizați și deși nu pronunțasem nume, Dl Aurel Cosma se declară atât de ostil prezenței mele, încât nu numai că nu mai voia să-mi pună la dispoziție o cameră de locuit în vastul său apartament în care ședea singur (doamna fiindu-i prin străinătate) dar ocolea ostentativ toate adunările noastre ale românilor.

li cauzasem atâta supărare, încât mai târziu când ajunsese Ministru al Comunicațiilor, întâlnindu-mă la Timișoara, nu numai că nu-mi răspunse la salut, dar își întorsese capul ca și când nu mar fi cunoscut, deși interesele sale personale se loviseră de prezența mea aproape 40 zile.

Căci pășind pe drumul drept al marilor interese românești împreună cu majoritatea fruntașilor al cărei exponent dela început s'a dovedit prin atitudinea avută, dr. Pompiliu Ciobanu, forțamente m-am găsit în conflict cu

tendențele celor cari nădăjduiau să profite de acele vremuri tulburi.

În paranteză, precizez dela început că atunci nu am văzut și nici nu am cunoscut în Banat pe numitul Sever Bocu, cel care după înfăptuirea României Mari, nu s'a sfiit să tăgăduiască armatei vechiului regat, aportul pentru împlinirea Idealului Național.

Este posibil să se fi aflat pe undeva — nu zic ba — dar nu în arena expusă sancționărilor imediate din partea sârbilor, ci poate pe la centru, pe lângă potențații zilei întocmai cu voinicoșii părților sedentare în timpul sângeroasei noastre campanii.

Cu durere în suflet menționez, că se produse o răceală din partea câtorva frunțași cari înțelegând să rămână alături de d-rul Aurei Cosma, mă lăsară sprijinit numai de Dr. Pompiliu Ciobanu și Dr. Nemet, frații Dr. Imbroane, Dr. Mezin, Bojinca, Corcea și Dr. Adam.

Din primul moment am fost șocat de afișajul pe care Generalul francez Farret îl făcea în public înconjurat în special de sexul slab al maghiarilor.

Nelipsit din casele ungurești, care pentru cauza urmărită i se deschideau fără restricție, acest general indignase prin atitudinea sa chiar pe francezi.

Informațiunile date comandamentului Francez, găsind o confirmare în rapoartele sârbilor, au avut ca rezultat că acest afemeiat să fie rechemat în Franța.

Ca o sfidare a suferințelor și nădejdiilor românești, generalul Farret se prezintă la ultimul banchet la Kronprinz, afișându-se fără nici o jenă, înlănțuit de cele mai decoltate doamne din elita maghiară.

În mod oficial fiind atașat Comandamentului Generalului Pruneau, mulțumită firei adânc înțelegătoare a acestui brav ostaș, misiunea îmi fu mult, foarte mult, înlesnită.

Grație acestui suflet ales, toate asupririle pe cari sârbii le exercitau prin urmăriri, arestări și deportări încetară, iar când zelul șovin al unui Comandant de batalion sârb, încearcă să-mi interzică accesul la poștă unde convorbim zilnic, la diferite ore, la aparatul Hugues cu Comandamentul Român — cuvântul autoritar al genera-

iului Pruneau înlătură imediat consemnul improvizat de sârbi.

Mi se pregătise însă altă surpriză. Personalul poștei în mare parte maghiar, caută să mă saboteze, ne mai voind să-mi transmită mesagiile sub motiv că sau defec-tat aparatele. Și așa fi rămas în pană dacă n-ași fi pus în aplicare cunoștințele mele în materie, pe care avuse-sem grije să mi le complectez la fața locului din primele momente, observând sub atitudinea indiferenței ce păs-trasem, tot ansamblul pregătirilor și al punerii la punct al aparatului.

Astfel că atunci când funcționarul sabotor făcu pe dezolatul că nu poate pune aparatul la punct, îi luai lo-cul și după câtera minute conversam cu comandamentul trupelor române din Transilvania.

Printre cei ce ne erau ostili în poștă, vestea se lăți repede, și cum nu-mi mai puteau pune piedici similare, avusei surpriza să nu pot părăsi locul până dimineața, deoarece cu toată legitimarea mea, sentinela sârbă, nu-mi descue, iar Comandantul Gărzii, un ofițer inferior sârb căruia i-am prezentat permisul avut dela Comandamentul francez îmi declară că ordinul menționa să mi se lase Ințrare liberă la ori ce oră, dar nu spune nimic despre eșirea mea dela poștă.

Cu tot ridicolul raționamentului nu am putut să nu admir înțelepciunea ofițerului sârb și cum incidentul se petrecea la ora 2 din noapte, am respectat somnul Dlui General Pruneau și mi-am găsit de lucru până la ziuă prin sala aparatelor, studiindu-le în amănunțime ca să nu mă isbesc în viitor de defecțiuni reale.

A doua zi raportând Dlui General Pruneau cele ce mi se întâmplase, fu profund impresionat și ridicându-se dela biroul său, îmi strănăse mâna, asigurându-mă că ase-menea sabotări nu se vor mai întâmpla și chemând pe locotenentul Daudet, unul dintre aghiotanții săi dictă o adresă categorică, în termeni energici, către Comanda-mentul sârb, o semnă și ne trimisesse pe amândoi cu ea; ofițerul francez să o prezinte iar eu să primesc scuzele la care aveam dreptul.

Comandamentul sârb era instalat în palatul unde

avea să fie sub stăpânirea românească, prefectura. Acolo altă surpriză. Colonelul Sabatici, șeful de stat major al dlui general Gruici ne întâmpină cu regretul că Dl General fiind suferind nu ne poate primi. În realitate văzându-mă și fiind pus dinainte la curent cu isprava inferiorului său, căuta să iasă din încurcătură cât mai abil, ca să lase cel puțin ambiției sale sufletești, impresia că nu fusese pus la punct cum merita. Credeam că totul se va termina aici. Mă înșelasem, căci Dl General Pruneau, aflând de felul cum îi fusese dejudecată intențiunea și ca să pună odată pentru totdeauna capăt șicanelor sârbești, mă retrimise de astă dată singur, la Comadantul sârb, după ce luând aparatul, anunțase telefonic pe Dl General Gruici că voi veni.

În clipa în care plecai îmi spuse că „în definitiv sunt ostași bravi“ pe care ia apreciat mult în vâltoarea luptelor.

Cu toate că eu însumi aveam aceiași convingere, n-am să uit nici odată spumegarea Dluî Colonel Sabatici când mă revăzu.

Deși știa bine că trebuie să-și calce pe inimă, încercă o ultimă rezistență, rugându-mă — de altfel ca întotdeauna zâmbind politicos — să iau loc până ce mă va chema Dl. General.

Îmi făcu plăcere să stau în cabinetul acestui șef de stat major și mai ales să-i discern simțămintele. Avea să-mi servească mult aceste cunoștințe mai târziu.

La un moment ne mai având cu ce simula ocupația Dl. Colonel fu nevoit să mi se adreseze. Vorbea o franțuzească foarte înădită, totuși ne puteam înțelege de minune. Caracteristică că nu m'a privit în ochi decât foarte rar și atunci fugitiv și numai când prin gesturi încerca să completeze ideia pe care capitalul cuvintelor franceze predate, nu o puteau exprima.

Dar dacă D-sa urmărea cu înverșunare întârzierea sau poate chiar înlăturarea întervederei ce fatalmente trebuia să am cu Dl. General Gruici, eu nu înțelegeam să fiu dejucat. Și sprijinit pe considerația cu care mă încărcase din primul moment spiritul nobil și larg înțelegător al D-lui General Pruneau, mă sbăteam să conving

pe dl. Colonel Sabatici că nu trebuie să vadă în noi Români pe dușmani, chiar dacă pentru un moment i s'ar fi părut că ne separa problema Banatului.

Și la rezistența dârză pe care mi-o opunea cu ne-numărații săi „mais oui — mais oui“ roștiți aproape fără nici o legătură cu ceiace discutam, dădeam atacul diplomatic pe linii largi — ca să mă exprim în termeni ostășești — invocând mărturia bunelor relațiuni dintre Sârbi și Români, începând din timpurile cele mai îndepărtate. Cum simțisem că nu prea poseda cronicul vremurilor, lăsa-i să se vadă că eram convins că în realitate frații Asan, împărații imperiului Romano-Bulgar, nu fuseseră nici bulgari nici români, ci o încrucișare a sârbo-românilor, poate chiar Sârbi sadea, dat fiind (bine înțeles pentru circumstanța în care ne aflam) că bulgarii cari intraseră în compunerea puternicului imperiu, erau în majoritate Sârbi, slavi cucerțiți de bulgarii năvălitori.

Amintii de ajutorul armat dat țării românești de către marele Dușan al Sârbilor.

Și cu un pas mare pe deasupra veacurilor — pe care omul le desconsideră atât de ușor când a scăpat de încătușarea lor — îi istoriseam despre înfrățirea Sârbo-Română în luptele din Dobrogea.

Sgomotul produs de însuflețirea expunerii mele sau poate chiar înțigarea că nu mai soseam în cabinetul său cum fusesem anunțat îl aduse pe Dl General Gruici, în cabinetul șefului său de stat major.

Mă prezentai în mișcări scurte, cu care mai impresionasem în 1917 pe comandantul regimentului rus 49 Donski-Cazoc.

Dl General Gruici, tipul bătrânului bun, aproape mă îmbrățișă ca răspuns la înfățișarea mea, și cu ochii umectați ascultă dela șeful său de stat major, admirația ce mărturisisem pentru virtuțile poporului sârb, cu care în decursul veacurilor națiile noastre se înfrățiseră în fața primejdiilor.

Deși găseam că-i delicat din partemi să mai ridic incidentul ce-l avusesem la poștă, Dl General Gruici mă conduse până la ușe ținându-mă de mână cu stânga, în timp ce cu dreapta își rezima părintește bătrânețele pe

umărul meu și în momentul când deschisei ușa, puse pe șeful său de stat major să mă asigure de simpatia ce-mi poartă cerându-mi să-i comunic personal păsurile și rugându-mă să transmit Dlui General Pruneau ca și Dlui General Moșoiu, comandantul trupelor românești din Transilvania, afectuoase urări de bine.

Scoborând scările localului mă gândeam cât adevăr conține proverbul „tot răul servește la ceva bun“. O noapte albă petrecută de mine la poștă, grăbise forțat oarecum, punerea la punct a unei situații delicate, pe care cine știe dacă fără acel incident ași fi urmat-o cu urmări atât de fericite.

Vorbisem Dlui General Gruici, îi promisem invitația să tratéz direct cu Domnia sa eventualele incidente ce s'ar mai fi ivit și din ziua aceea nu am fost privit ca un paria de către ofițerii sârbi, iar locotenentul lor atașat Comandamentului francez, de unde până atunci trecea ne atent pe lângă mine, din ziua aceea își amintea totdeauna că mă întâlnea și că posedă destul doza de bunăcuviința și nu mai scăpa nici un prilej să mă întrebe de sănătate, mai ales că dela locotenentul Daudet aflase că purtam în plămânu' drept o schije de obuz, iar pe piept Crucea Ordinului Mihai Viteazul.

Însă această afecțiune avu și reverul ei, căci în cele câteva reuniuni ce urmau între noi ofițerii celor trei nații aliate, trebuia să cer modestei mele pungi adevărată echilibristică, spre a putea face odată la trei zile, onorurile tratărilor, ca răspuns la geșturile și invitațiunile francezilor și sârbilor.

Mi-e neplăcut să amintesc asemenea situații prozaice dar o fac în speranța că potențații români vor înțelege ce situații delicate creiază trimișilor lor, când îi lasă la mijloace proprii în situațiuni unde cheltuelile de reprezentare trag cel puțin în mod egal, în balanța rezultatelor, pentru care se cheltuiește toată energia sufletească.

* * *

Cu atenția caracteristică francezului de rasă, dl General Pruneau — a cărui soție se afla de câțva timp la Timișoara — ne invită pe mine și pe locotenentul Du-

mitru la masă în Dumineca următoare incidentului avut la poștă.

Termenii măgulitori cu care m-a prezentat doamnei, i-am atribuit la început firei sale nobil născută. Inșă din felul cum a decurs convorbirile mi-am dat seama că nu o făcuse numai din politeță, ci și de simpatia ce purta Românilor.

Cu toate că ardeam de dorința să aduc în discuție chestiuni ce mă interesau, mă sfiam să vorbesc, de teamă să nu tulbur buna dispoziție ce domnea la masă.

Totuși, spiritul larg înțelegător al Dlui General, îmi oferi prilejul mult așteptat, întrebându-mă ce vom face dacă Sârbii nu vor ceda în chestiunea Banatului.

„— Sper,“ i-am răspuns, „că nu vom cădea în greșala din 1913 al balcanicilor, cari după ce au înfrânt pe Turci sau luat la bătae între ei. Istoria subliniază buna înțelegere în care am trăit veacuri, alături, Sârbii și Românii și nădăjduesc ca și de această dată se va găsi calea de mijloc, pentru înlăturarea frecăturilor dintre noi.“

„Ce-l mai înțelept procedeu“ — aprobă Dl General Pruneau. „I-am cunoscut în lupte sunt tot atât de bravi ca și D-voastră.“

— „Noi Românii avem toată admirația pentru bravura lor. Aceasta însă nu ne împiedecă să le atragem atenția — amical bine înțeles — asupra greșelilor pe care le săvârșesc, când voesc să înglobeze masele Românești ale Banatului, ținut care ne-a aparținut etnic și geografic.“

— „Acelaș lucru l-am făcut și eu“ — mă asigură Dl General. „I-am vorbit Generalului Gruici, rugându-l stăruitor să înceteze arestările. Mă înțelegi? Rostul meu aci este pur militar, totuș în baza legăturilor suflatești stabilite între noi din timpul luptelor, mi-am permis să-l sfătuesc să fie rezonabil. Nădăjduesc că la rândul Dv. nu-mi veți îngreua situația cu manifestațiuni sgomotoase, cari ar ocaziona represalii din partea lor. Poporul Dv. să priceapă că nici eu și nici generalul Gruici nu suntem cei chemați să decidem de soarta Banatului ci singura conferința Păcii, care trasează hotarele și mai presus de ea, înțelepciunea conducătorilor Dv. cari pot tranșa diferendul pe calea pașnică obișnuită între doi vecini buni.“

„Astfel că mă întreb, — cum i-am spus și generalului Gruici dacă au vre-un rost manifestațiunile sgomotoase cari ca întotdeauna, înecându-se în represalii, au întărâtat și mai mult spiritele.“

„Aveți ceva de spus adresați-vă conferinței cu documente irefutabile, însă lăsați poporul să viețuiască în pace pe pământul lui Dumnezeu. Din partea mea, atât cât îmi îngăduie situația, voi veghea cu toate puterile de care dispun, ca în regiunea ocupată de trupele ce comand, să fie asigurată viața și libertatea tuturor.“

„Dar acolo unde se află numai trupe sârbești?“

„Generalul Gruici m-a asigurat pe cuvântul său, că a dat ordine severe, să înceteze orice urmărire, cu condiția să nu fie pus în fața provocărilor care ar tulbura liniștea celorlalte naționalități.“

Am mulțumit Dlui General Pruneau pentru ajutorul ce ne dă, încredințat fiind că ceiace este al nostru nu ne poate lua nimeni.

I-am propus în același timp să ia contactul mai strâns cu fruntașii noștri. Vădit jenat, mi-a răspuns că se ține izolat de toate naționalitățile ca să rămână în afara frecăturilor dintre ele și deși simpatizează pe români — instinctiv din spirit de rasă — iar pe sârbi din admirație pentru bravura cu care au suferit și au luptat sub ochii săi, preferă să nu lege relațiuni cu nici unul dintre fruntașii naționalităților.

— „He! Cu Dv. militarii se schimbă chestiunea. Suntem membrii cu toții ai aceleași alianțe militare. Avem un scop unic: „*Infrângerea inamicului comun*“. Vă ascult doleanțele și vă dau sfaturi. Iar când văd că nu am vorbit zadarnic, mă simt foarte fericit. noptea dorm bine, iar la masă mănânc și digerez bine.“

Și ridicându-se cu paharul în mână — după ce îl umpluse și pe al meu — continuă zicându-mi:

— „Ca acum! Pentru armatele aliate și pentru buna înțelegere dintre popoarele Dvs.“

Nu voi uita nici odată cuvintele sale. Astăzi mă gândesc dacă acest brav și loial general, suflet ales, exponent al unei națiuni nobile, nu a contribuit la păstrarea celor ce ne-a revenit din Banat, mai mult ca atâția

profitori, nevăzuți atunci, dar apăruți gălăgioși în urmă în arena recompenselor, pretextând că s-au jertfit pe altarul Patriei.

Când m-am convins cât suflet punea acest general pentru apărarea cauzei noastre drepte, am făcut Comandamentului nostru un raport special în care arătând meritele ostășești al Dlui General Pruneau, sugeram ideia să fie propus, pentru contribuția sa la marea victorie din Balcani, la decorarea cu Ordinul Mihai Viteazul.

Nu știu care a fost personagiul de al cărui spirit strâmt sa lovit propunerea mea, căci sunt convins că loialul nostru Rege Ferdinand, care răsplătise vitejia ofițerilor armatelor aliate, chiar când ea se manifestase pe fronturi depărtate de ale noastre, ar fi conferit ordinul bravilor, acestui genial militar, dacă l-ar fi parvenit memoriul ce înaintasem.

Dar nedreptatea se poate repara până la un punct, astăzi când Regele Carol al II-lea decorează cu ordinul Ferdinand personalitățile considerate că au contribuit la înfăptuirea României Mari.

Intervenția amicală a Dlui General Pruneau comandantul diviziei 17 colonială, a salvat multe vieți și a păstrat mult din avuțul Banatului, atunci când acest ținut se afla sub stăpânirea sârbească și când România trimisese să-i apere interesele un ofițer de legătură, lăsat la propriile-i mijloace financiare, într'un loc unde frunțașii români absorbiți parte de necazurile lor parte de propriile lor interese personale. nu au găsit disponibilă în locuința lor nici o cameră, ca să nu mai fie obligat solul venit din vechiul regat să locuiască într'o cameră de hotel, cu corespondență secretă oficială expusă violărilor.

Vremurile erau nesigure însă și cei cari astăzi își a umă lacomi drepturile, nu se încumetau atunci să se afișeze.

România își avea granița pe creasta Carpaților, trupele încleștate strâns cu armata maghiară pe linia demarcatională din Ardeal,— la Nistru colosul rus se agita prin incursiuni repetate, iar în Banat Sârbii încerca să constituie un fapt împlinit al alipirei, prin ocuparea militară a regiunii.

Arestările în massă și deportările în închisorile din Belgrad fusese mărturii palpabile în văzul tuturor, ca să fie desconsiderate în luarea atitudinilor chiar atunci când sosisem ca trimis al Națiunii.

De aceia în arena propagandei, au apărut decizi numai câțva fanatici în frunte cu Dr. Pompiliu Cioban, un Dr. Avram Imbroane, un Corcea refugiat din Costei, un Nemet, un Bojinca, și alți câțiva singuratici, sau aproape singuratici pe lume.

Ceilalți în frunte cu Dr. Aurel Cosma, cântărind ca începutul de bravare al ocupației sârbești, nu ar aduce deocamdată decât neajunsuri, au preferat să rămână în spectativă, rezervându-se pentru vremea când atmosfera nu ar mai fi miroșat a praf de pușcă și a mușgai de carceră.

Alături de mine, *repet dept recunoștință*, (cred ca o slabă recunoștință din partea nației care mă trimisese) a rămas până la sfârșit numai Dr. Pompiliu Cioban, care încurajat de rezultatele ce obținusem prin Comandantul francez, nu a pregetat numai o clipă și expunându-și familia și pe sine, a luat contact cu Șvabii pertractând cu ei, aducând în casa sa pe reprezentanții lor și făcând pe interpretul când își da seama că limbajul nostru împetrișat cu expresii românești, nemțești și franțuzești nu reda just ideile ce voiam să exprimăm.

Iar ca informatori asupra celor ce se petreceau în taberile celorlalte naționalități (maghiară, sârbă și evreiască) au fost tot timpul Dr. Avram Imbroane, părintele Corcea și Bojinca.

Astăzi în România întregită — și jecmănită de atâția răsăriți după furtună, — mă aflu prea mic în izolarea în care ma condamnat — pentru desconsiderarea ce i-am dat —, schija ce-mi sângerează fără cruțare plămânul și nu am nici o putere să dau o cât de mică satisfacție celor ce merită.

Dacă totuși — cei cari au contribuit atunci la apărarea intereselor românești, găsesc o mulțumire sufletească în mărturisirea ce am făcut mai sus, îi rog să creadă că pornește dintr'un suflet ce lăcrămează, numai pentru că vede că jertfa celor 800.000 morți și a sutelor de mii de

invalizi și a celor scăpați valizi din urgia câmpului de luptă, nu a asigurat României o viață, lipsită de necazuri și de umilință, la care ar avea dreptul pentru bogățiile ce conține.

Convins de sprijinul moral ce-mi dă dl general Pruneau, am propus fruntașilor români cari îmi stăteau în ajutor să începem acțiunea pentru atragerea Șvabilor în orbita intereselor românești.

Părerea ne-a divizat grupul din nou, căci unii considerau că această activitate va atrage imediat urgia sârbească, alții o considerau fără șanse de reușită, iar alții prea încrezători din fire pe principiul că Români-s „*fruncea Banatului*“ socoteau că nu avem nevoie de adeziunea Șvabilor.

Mărturisesc că personal nu știam precis în ce măsură se prezenta această naționalitate. Știam numai că sunt în mase mai compacte spre N. V. Banatului. Atunci Dl Dr. Pompiliu Ciobanu a expus pe larg problema Șvabilor, a căror masă atârână hotărâtor în multe părți ale ținutului.

Greu mi-a fost să conving pe fruntașii noștri că trebuie să ne obișnuim cu ideia că în baza principiului autodeterminării naționalităților, Banatul nu ne va reveni în întregime.

Mi-a fost dat cu această ocazie să primesc reproșul venerabilului refugiat Avram Corcea, care abia stăpânindu-și lacrămile ma întrebat :

„Cum domnule Maior? să pierdem Coșteiul și Vârșeuț și Biserica Albă și atâtea sate curat românești ?

— „Eu dragă-Doamne“ — i-am răspuns tot atât de impresionat — „nu ași vrea să pierdem nici o localitate românească. Dar trebuie să recunoaștem că chiar dacă regiunile au fost cândva românești, nu le putem revendica pe principiul naționalităților, dacă astăzi românii se mai găsesc pe acolo ca floarea de leac, ici-colea câte-o familie. Tocmai pentru acest motiv trebuie să stăruim pe toate căile ca Șvabii din Banat să fie alături de noi, pentru ca poporul lor să completeze împreună cu al nostru

numărul covârșitor acolo unde se află și masse compacte de unguri sau sârbi.

Adevărul era prea crud ca să nu fie recunoscut de majoritatea fruntașilor, iar Dr. Pompiliu Ciobanu, care dela început opiniase pentru apropierea svabilor, se obligă să vorbească fruntașilor lor, punându-ne la dispoziție cabinetul său avocațial din str. G. Coșbuc No. 4 unde locuia, ca să mă pot întâlni cu delegații Șvabilor după ce îi va fi convis să stea de vorbă cu mine.

Între timp un grup de doamne și domnișoare în frunte cu Doamnele Adam și Monția se hotărâră să invite cât mai des pe ofițerii francezi la ceaiurile oferite în zilele de primire. Am luat parte la câteva reunțiuni, constatând cu destul regret lipsa antrenamentului din cauză că Doamnele ne cunoscând bine limba franceză, preferau să se exprime în nemțește, ceiace nu prea încânta pe francezi.

Cum marea masă a românilor se afla la sate, ne gândirăm să purtăm în vizite de recunoaștere pe ofițerii francezi, prin împrejurimi. La luarea acestei decizii se petrecu și un episod vesel când întrebăm cu ce ne putem transporta, căci fruntașii noștri nu posedau nici un automobil.

„Vom tocni câteva căruțe faine — își dete cu părerea unui dintre bănățeni.

„Ce să tocniți? — am întrebăm mai mult revoltat decât surprins de asemenea propunere“. Cum vă puteți închipui că mi-ași permite să invit în căruțe pe ofițerii francezi?!?

„Bine dar de unde vreți să luați mașini? Se tângui un altul.

„Dacă nu găsiți să luați mașini să luăm trăsuri căci...

Dar n-am apucat să termin propunerea din cauza revoltei unanime a bănățenilor.

„Dar cum se poate Domnule Maior — formula părintele Corcea indignarea tuturor. Am fi noi strâmtorați însă vom găsi punând mână la mână să plătim câteva căruțe din cele faine.“

Zâmbii abia putându-mi reține compătimirea.

Le și vedeam aduse la întrarea comandamentului câteva căruțe noi-nouțe, cu scândurile înflorate în culori

vii de mâini încrezute în ale picturii și legate în fier cum sunt brilele lipovenești.

„Ori ce fel de leagăne le-ai pune și oricâte perne veți așeza...”

„Dar nu-i nevoie domule de nici o pernă, că doar au căruțele de piață pe ale lor destul de faine. Și arătându-mi vechicolul care tocmai trecea în pasul cailor: „Iacă ce ai de zis de asta Domnule Maior?”

„Nimic! căci de atâta timp susțin să angajem trăsuri...”

„Păi astai căruță domnule, se inciuda un fruntaș mai nervos. Necazul mi se pulveriza în cel mai homeric râs.

Bănățenii denumesc, contrar vechiului regat, căruță vechicolul cu arcuri pe care noi regățenii o numim trăsura.

După atâtea contradicții când mă mai văzură și râzând, indignarea câtorva nu mai găsi margini.

„Dar trăsura la ce spuneți D-voastră Domnilor?”

„Iată și trăsura pe care o vrei Dumneata, îmi arată împăciuitor părintele Corcea, un vechicul de felul celor denumit în Regat căruță și care tocmai trecea tras de un cal înhamat singur de o parte a oiștei, ca și cum perechea lui ar fi pierit pe drum, dând aspectul înhămării practicate în vechiul regat de țiganii nomazi, cari înhamă așa spre a avea posibilitatea să plaseze imediat în ham, ca pereche proprietate, cai furați în peregrinările lor.

Natural că le-am dat aceste lămuriri, cât mai preventiv însoțindu-mi cuvântul de nenumărate scuze.

Am aflat atunci că acolo oiștea se numește rudă și că se înhamă calul de o parte a ei, ca să nu-l oblige — dacă ar trage între hulube — să calce ca în regat pe piatra nebătătorită de pe șosele, ca să-i îngăduie mersul pe urmele bătătorite de roți.

În fine, ca să înseninez și frunțile celor cari făceau din această neînțelegere, o chestiune de ambiție personală le-am istorisit o scenă la care asistasem în gara Orăștie.

Trenul sosise cu întârziere, ca ori care voind să-și manifesteze importanța în vremuri grele, ține să se facă așteptat. Și archi plin cum era, rângea prin toate ferestrele tixite de călători, la cei ce alergau de colo până colo în căutarea unui locușor măcar pe scară.

Deodată din mulțime un moșneag îmbrăcat în mândrul port ardelenesc, își făcu grăbit loc, și se agăță de scara vagonului rezeivat ofițerilor, fericit că ochise un compartiment mai gol. Dar bucuria îi fu de scurtă durată, căci o santinelă sosind în pas alergător, îi strigă:

„Hei moșule, na-i voe!“

Bătrânul îl privi aiurit. Dar după câteva clipe se re-culesese și-i spuse:

„Ce vorbești dumneata, că doară știu eu mai bine cum mii voia!“ Și cum ținea strâns bara, încerca să se repeadă pe scară în vagon. Inșă brațul vânjos al ostașului îl așeză din nou pe pământ.

„N-auzi moșule că n-ai voie?“

„Dragule, lasă-mă că nu mii de glumă acum. Ți spun că știu eu mai bine ca dumneata, că de nu aveam voie nu mai plecam deacasă“.

Ce să-ți fac taică dacă aici n-ai voie!

Pe bătrân îl treceau sudorile și cine știe cum s-ar fi sfârșit conflictul, dacă nu intervenea un binevoitor:

„Nu-i slobod moșule, Nu-i slobod,“ Asta-ți spune catana.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bătrânul își dete înșeninat căciula pe ceafă:

„Nu-i slobod? Apăi așa vorbește drăguțele și mă duc minten.“

Și în adevăr moșneagul alerga să-și caute și el loc, unde se înghesuiau ceilalți călători. Iar binevoitorul care lămurise pe bătrân, se adresă soldatului:

„Ce să-i faci sărmanul credea că-ți râzi de el spunându-i că nu are voie, ca la noi când spui că nu are voie se chiamă că nu i-a fost placul să meargă. Și înțelegi acum că moșului i-se părea curios cum de vii dumneata să-i spui aici că nu are voie, când el știa bine că asta îi fusese voia când a plecat de-acasă să ia țugul“

Nu știu dacă hazul le-a fost de voie bună, dar până una alta hotărâsem să se facă pregătiri la sate în vederea vizitelor proiectate.

Până atunci continuărăm să urmărim pe toate liniile atragerea șvabilor, mai ales că unгурii dându și seama de fărămițarea regatului lor, se sbăteau să înrădăcineze în popor ideia unei republici Bănățene.

D-l Dr. Pompiliu Ciobanu, reușind să se facă ascultat de frunzașii șvabilor, îmi înlesni la locuința sa mai multe întrevederi cu ei, servindu-mă când era nevoie ca interpret.

Din raportul făcut Consiliului Dirigent și pe care îl redau aproape în întregime mai jos, se vede cum am contracarat acțiunea celor ce agitau contra intereselor românești :

Raport din 6 Aprilie 1919

Timișoara

Maiorul Oancea Dumitru

către

Domnul Președinte al Consiliului Dirigent.

Am onoarea a vă raporta următoarele :

I. Ideia unei republici Bănățene sub protectoratul Ungariei în primul rând, sau al Franței, persistă.

Cei ce o propagă par a nu fi încă pe deplin uniți, căci Dr. Roth visează președinția și ca să reușească caută ca să câștige dragostea francezilor, cărora ungerii — mulțumită stăruinței sale — le-a înapoiat prizonierii (pe lângă cei luați izolat, un batalion întreg cu o secție de auto-tunuri capturate în trenul cu care venea).

Este drept că materialul și în special auto-tunurile au fost înapoiate descumplectate.

Doctorul Roth este pentru republica Banatului, sub protectoratul Franței, însă el pare discreditat în fața șvabilor, care sunt împărțiți în două.

— Unii sub șefia D-lui Orendi, înclinau spre noi.

— Iar alții sub șefia D-lui Muth Gaspar, contra noastră cer o republică a Banatului — dacă nu făcând parte integrantă din republica ungară, cel puțin sub protectoratul ei sau al Franței,

Cu acest Domn Muth Gaspar (șeful șvabilor ostili nouă) am avut o întâlnire în casa D-lui Dr. Pompiliu Ciobanu (avocat român) eri Sâmbătă 5 Aprilie 1919.

Am profitat că posedă puțin limba română și fran-

ceză și am încercat săi aflu părerile, punându-i dinainte o hartă și cerându-i să traseze Domnia-sa fruntarierele Ungariei.

A început cu cea estică, păstrând linia de demarcație pe care se aflau trupele la 1 Febrnarie 1919 cu deosebirea ca pe direcția calei ferate Banfi Huniad — Cluj a înglobat pe o lărgime de 30 — 40 km sub forma unui istm, o porțiune de teren necesară Ungariei cu regiunea săcuiască (Cluj - Maros - Vasarhely - Cic - Tulges - Kesdi - vasarhely - Brașov - Cluj) ca să nu avem zicea — Domnia-sa — iridenta maghiară în sânul nostru.

Intreg Banatul era redat Ungariei

L-am întrebat dacă marea majoritate a românilor înglobați în aceste frontiere Ungurești, nu va fi la rândul său, pentru statul maghiar, o puternică și serioasă iridentă.

I-am arătat imposibilitatea unei asemenea frontiere expusă totdeauna unei invazii.

Apoi Dl. Muth *a trecut exclusiv la Banat*, spunându-mi categoric că *vor face republică*.

„Din Torontal poate“ i-am precizat eu.

„Nu! din întreg Banatul“.

„Socotiți că Ungurii și Șvabii la un loc veți avea această posibilitate?“

„Suntem cca 400.000, — 500.000. Svabi cari uniți cu 250 — 300.000 — Unguri și ajutați de evrei, de social democrați, de Sârbi și de lucrătorii Români, vom avea majoritatea zdrobitoare, față de cei 600.000 cât contăm noi că sunt români, în cazul unui plebiscit.“

„Dar cum va putea vieții această mică republică?“

„Munții bogăți ai Caraș-Severinului și câmpiile mănoase ale Timiș-Torontalului, ne vor fi suficiente pentru trai, la adăpostul Ungariei.“

„Nu vedeți însă că Ungaria însăși, așa cum ese din acest război, are nevoie de un protector? Cum dar să puteți sub scutul unei țări încercuite și fără alt drum la mare, decât Dunărea? Credința mea personală este ca însăși Ungaria, care a strigat atât că vrea să fie de sine

stătătoare, va fi nevoită să caute mâna unui vecin. Rămâne de văzut pe cine va ști să aleagă.

Are pe Germania, în cazul când Austria se va alipi acestei țări, dar atunci nu cade iar în conflict cu interesele Anglo-Franceze.

După cruda experiența a ultimilor ani, va reîncepe imprudența din nou?

„De sigur că nu.“ Mi-a răspuns Dl Muth pe gânduri.

„Să cercetăm pe rând pe vecinii Ungariei și să constatăm cu care ar putea face o alianță temeinică.

Dacă conferința păcii ar face între Ungaria și Italia — cu sau fără intermediul Austriei — un hotar comun sar putea alipi ea de Italia, fără să deschidă din nou posibilitatea unui conflict cu Franța, Anglia și America?

Să nu uităm că totdeauna coloniile Italiei vor fi în atingere cu ale celorlalte mari puteri și ca atare ori când conflictul se poate deschide.

„Se va uni Ungaria cu o țară care dela început îi aduce conflicte pe cap?

„Natural că nu!“ murmură mai mult pentru sine, șeful Șvabilor ostili nouă.

„Ce câștig ar avea Ungaria din o nouă alianță cu Polonia, dacă ar face-o fără să țină seamă că-i problematică obținerea hotarului comun cu această țară. S-ar afla în conflict sigur cu Germania și Rusia în plus nici siguranța unei eșiri la mare, căci așa cum se preconizează azi linia Dantzigului, este aproape egal zero, câtă vreme această eșire trece peste două masse compacte de Germani.

D-l Muth Gașpar schimbat la față își mușca mereu buzele și-și necăjea mustața-i mică între degete. Pentru mine era un semn că pierde terenul, de aceia profitând de ascendența câștigată, continuai:

„Să trecem la Ucraina. Credeți Dvs. că în cele din urmă această țară nu va fi unită cu Rusia, indiferent în ce mod, făcând un tot în care ori Rusia ori Ucraina va conduce, sau cum este mai probabil, făcând una și aceeași Rusie Mare, amenințătoare pentru tot ce nu este slav?

„Sunt convins că Ucraina se va uni în cele din urmă

cu Rusia, căci doar este același popor“ îmi răspunse D-l Muth.

„Atunci vă întreb: Uitat-a oare Ungaria cine i-a pus călcâiul pe ceafă în anul 1914. când interesele ei o împingeau către Sârbi spre Adriatică?. . Ce se va face o Ungarie, infim de mică, în fața unei Rusii covârșitoare, într'o mare de Slavi?“

D-l Muth nu putea să răspundă. Fața i-se contractase, degetele îi tremurau. Era prea crud adevărul.

„Nu-i așa că îi trebuie o alianță, cu un popor sigur, izolat la rândul său în aceleași condițiuni? Cu un popor care să nu aibă nimic de împărțit nici cu Germania, nici cu Italia, nici cu Anglia, nici cu Franța, cu atât mai puțin cu America și cu Japonia... Cu un popor care ca și ungurii, are singura vină că se găsește ghimpe în inima Slavilor“.

D-l Muth înseninat puțin nu îndrăsnea să se agațe de asemenea idee. I-am pus răspunsul pe buze:

„— căci trebuie să recunoști singur că numai noi Românii suntem în aceeași situație, — că numai de noi vatrebui să vă alipiți. Dacă nu peste un an — doi... după zeci de ani de aci înainte, crutele experiențe ce le veți face — și vă asigur că vor fi bogate în pierderi — vă veți înapoia la noi, așa cum Dunărea vă adună vrând-nevrând izvoarele, ca să le ducă bogățiile pe sub malurile noastre și să le verse în marea noastră.“

Îi făceam plăcerea să-i vorbesc ca unui maghiarizat convins care suspina mai dureros ca un Ungur de baștină, după trista soartă a țării sale. Și sub această stare sufletească, căutam să-i arăt că se va sufoca.

Dl. Muth, aiurit că un român și mai ales un militar îi vorbește de o asemenea unire, se agață însuflețit de ideia ce-i dam.

„Pentru ce Domnul meu, nu lansați stăruitor această posibilitate?“

„Pentru ca din toate punctele de vedere ca să reușească, ea trebuie să vină dela Dvs, căci altfel poporul Dvs. nefiind încă pătruns de ea, ar crede că-i întindem o cursă; în plus, propusă de Dvs. ar însemna că ați renunțat la ideia republicei.“

„Noi românii suntem Regaliști. Avem o dinastie la care ținem ca la sufletul nostru, pentru că ea s'a contopit cu noi în timpul campaniei făcută pentru întregirea neamului.

Nu vă vorbesc astfel ca militar, legat prin jurământ de dinastie. Vă vorbesc ca român care trei ani de război am stat în mijlocul soldaților recrutați pentru arma mea (artileria de munte) depe întregul cuprins al țării. Cu ei alături, am simțit cum sufletul familiei noastre Regale, se alipea de al nostru, contopindu-se în aceleași năzuinți.

In tranșee, sub groaznicul bombardament, soldatul nostru a văzut alături de el pe Principele Moștenitor și a primit îmbărbătirea Regelui și a Reginei.

În spital rănitul a dobândit puterea de rezistență nu atât grație medicilor care de altfel ne lipseau — ci mulțumită prezenței și alinărilor, pe care Regina noastră le aducea din tot sufletul Ei sfânt.

Și când acei răniți au părăsit paturile și au intrat din nou în rândurile luptătorilor, nu aveau cartușierile atât de umplute, cum le erau sufletele pline de credința că viața este puțin prețioasă ca să nu o jertfești pentru țară și pentru Dinastie.

Aceste au fost armele care ne-au adus victoria în contra calibrelor de 305 mm și 420 mm cu care ați creiut ca neexterminați.

Regele și Regina sau unificat cu poporul și au rămas neclintiți, încrezători în biruința finală, atunci când Makensen își repeta furios, cu toate forțele, atacurile pe Siret și când bolșevismul nu era în floare, fascinator prin principiile de egalizare ce propagă, dar când hoardele chineze și tătarești din armata rusă ne prădau satele, lipsindu-ne de alimente.

Și dacă atunci când țaranul-soldat, nu avea pământul său propriu, nu a putut fi antrenat de bolșevici, cum vă puteți imagina că azi când el are peticul său de suficient de pământ, se va arunca în marea roșie a unei nebunii social democrate — comunistă — în contra propriului său interes și în contra Familiei Regale care l'a

îmbărbătat în vremurile grele și l-a dus la biruință, scăpând de urgia ocupației străine.

Căci trebuie să recunoașteți că ați fost rău inspirați când cotropindu-ne țara, în loc să speculați chestiunea agrară atunci nerezolvată la noi, v-ați năpustit asupra poporului român rămas fără apărare, l-ați jefuit, l-ați insultat, pângărindu-i bisericile, necinstindu-i copilele, într'un cuvânt l-ați îngrozit atâta, încât astăzi, ferească Dumnezeu să întrebe Regina sau Regele pe acest popor :

„Vreți să ajungeți din nou sub stăpânirea străină, cu bolșevismul rus în țară?” că nu știu ce s'ar alege de de cei ce i-ar sta în cale, mai ales că alătura de credința și de sufletul nostru, pe lângă experiența crudă, mai avem astăzi și armamentul poprice.

Cum vreți să renunțăm noi la Familia noastră Regală, cum constat că vreți să ne inspirați prin propaganda social democraților Dvs. când această dinastie este însăși sufletul credinței noastre.

Vă compătimesc când vă văd trași pe sfoară de evrei, cari lacomi de averi, vă încasează sume enorme pentru propagandă. Aceștia sunt bani pierduți, eăci nu trebuie să contați pe mișcarea dela 13 Decembrie 1918, făcută de o ceată de derbedei, care urmăriți pentru trădările lor — mai toți fiind străini de neam — nu aveau nimic de pierdut. Această mișcare care a indignat întreg poporul, s'a înăbușit în propriile ei păcate și în loc să vă servească, v'a compromis în fața lumii civilizate.

Redeșteptați-vă! Nu vă jucați cu focul. Ați făcut republică acum comunism, crezând că vă veți sustrage despăgubirilor de răzbi. Dublă greșeală pentru ca :

a) Din acest joc periculos vă veți alege cu un infern ca în Rusia.

b) Veți uni toată lumea civilizată contra Dvs. Mă rog ce vă lipsea Dvs. Ungurilor? Erați oare sub un regim absolut ca în Rusia, sau ați făcut acest gest periculos numai de dragul modei?

Nu știu de nu veți plăti scump, enorm de scump, credința Dvs. Și aceasta nu pentru ca noi Românii și aliații noștri, vă vom lăsa muritori de foame între zidurile republicei Dvs. incediată . . . ci pentru că hoardele

pe care le-ați adunat ca să le asmuțiți în contra noastră se vor învăța cu jaful, cu trândăvia, cu solde fabuloase primite pentru nimic, — dacă bine înțeles amenințați de cutezanța lor, nu vă vom scăpa și pe Dvs. strivindu-le într'un marș triumfător spre Buda Pesta.

La forțe egale, să nu uitați că avântul soldatului nostru nu cunoaște piedeca.

Dar nu mai înțeleg pe oamenii Dvs. politici!

Vă întreb ce vă veți face după încheierea păcii cu aceste hoarde, dacă nu veți fi avut norocul să le fi perdut în lupte?

Le-ați asmuțit asupra noastră, le-ați pervertit simțul civic obișnuindu-i cu beția sângelui cetățenilor de altă naționalitate dar când veți fi închiși între hotarele strâmte ale republicei Dvs, ne mai având ce le da, vă vor cere sângele Dvs. Va fi dreptatea Dumnezeiască acest sfârșit de nebunie.

Și acum să vorbim din punct de vedere militar.

Ne-ați declarat război, contând pe desbinarea dintre noi și Sârbi. Va-ti înșelat, căci vorbind Dlui General **Gruci, Comandantul trupelor sârbești din Banat** — care în chintesență judecă la fel cu toți mari lor comandanți — și-a reamintit că nu România a declarat război de exterminare a Sârbiei, că nu Românii le-au profanat locașurile sfinte, că nu noi le-am batjocorit copilele, uci-gându-le moșnegii, ducându-le femeile în robie, distrugând și jefuind totul în cale, ci Ungurii cari nădăjduiau altă eșire la mare, direct pe seama lor.

Așa vorbește trecutul apropiat. Este prea cald sângele ce ați vărsat, ca să-i ridicați în contra noastră, pe cei pe care i-am îmbrățișat în refugiu, și cu care am luptat alături pentru victoria dreptății.

Ați făcut greșeala de neertat să amenințați Europa cu revoluția. Aceasta furtună produsă într'un pahar — chiar dacă se numește el republica maghiară — se va înăbuși curând — dacă nu de Dvs. singurii de către cele 5 divizii Anglo-Franceze. care armate cu tot ceiace le trebuie, merg spre Buda Pesta,

V-ați adunat la Bekes-Ciaba să fiți gata contra noastră. Luați seama ca trupele obișnuite cu jaful au în-

ceput să degeneze în hoarde. Ține-ți seama că ofițerii unguri văzându-se neascultați și-au sburat creerii. Știi mai bine ca mine cum au căzut tresele ofițerilor Dvs. idealști sub mâinile brutelor îmbătate.

Nu negați acest crud adevăr, căci am numele ofițerilor unguri, dela cei cari înebuniți de durere sufletească, s'au pomenit în fugă lor, în rândurile soldaților noștri.

Noi am mai fost martori unor atari grozăvii când pe frontul Siretului și în Carpați, Rușii se dedeau la aceleași nivelări sociale, înlăturând erarchia și ascultarea și respectul cuvenit inteligenței.

Cei cari au rămas între soldați, se retrag din fața noastră în speranța că vor reuși în cele din urmă să pună ordine acolo unde singuri au semănat furtuna.

He! Nu vor reuși! Căi s-au ambalat și ca să opriți carul nu va rămâne decât să-i ucideți singuri.

O Doamne! și se va vedea ce se va mai alege din republica Dvs. pe urma acestei furtuni.

Așa Dl. meu, *Aceasta este Ungaria la care Dvs. vreți să alipiți poporul șwab, ca să-l fericiți.*

Nu uitați însă că-l împărțiți la două state, cari azi nu mai au nimic comun — că mergeți cu Ungaria care de sute de ani a fost contra naționalităților.

Să vă spun și ultimul cuvânt, ca să nu am pe cuget remușcarea că am tăcut, lăsându-vă în gura prăpastiei.

Mai bine ca mine știți că Timișul și Caraș-Severinul vor reveni României. Singur ați afirmat aceasta. Torontoalul unde sunteți mai numeroși, dacă nu veți adera la România, se va da Sârbilor. Așa hotărește conferința păcii.

Noi nu vă tragem de mânecă. Nu ne trebuie nemulțumiți în casa noastră. Rămâne să alegeți singuri în cazul cel mai fericit între noi și Sârbi.

Gândiți-vă și grăbiți, căci timpul trece și ora cea din urmă se apropie.

Vreau însă să știți din vreme, că vorbind Sârbilor de mișcările Dvs. social comuniste, m-au asigurat că au luat toate măsurile ca ele să fie înăbușite.

Aveți așa dar în față două căi :

Una care duce către un popor care e de părere ca ideea se combate cu arma și cu tunul, adică spre Sârbi, a căror putere de coarctare cred că ați simțit...

„O Istenem... Istenem...” murmură dl Muth tremurând.
„Și...”

„A doua cale care vă duce spre România, spre firea ei bună, cu libertățile care au îngăduit de sute de ani Ciangăilor din regiunea județelor Bacău — Roman, cultul lor care a lăsat tuturor naționalităților tot ce au cerut... spre România ce a îmbrățișat loial pe tot străinul, venit de voe sau de nevoie, fără să-l suspecteze”.

În ce țară de pe glob s-au putut plasa mai bine și mai în voie și mai răsplățiți ca la noi, fii altor neamuri?

Nu e nevoie să mai vorbesc eu. Trecutul este prea aproape ca să-l fi uitat cineva. Nu aveți decât să vă suiți cu mine într-o mașină și pe neașteptate să cercetați singur situația care de fapt există în Transilvania.

Veți vedea cât de fericiți se simt cei pe care Dvs. i-ați crezut „tăiați și presărați cu sare” dar cari în realitate mulțumesc lui Dumnezeu că sunt departe de nebunia din pusta maghiară.

Ați plătit gazete ca să ne ponegrească. Dacă lumea civilizată a simțit imediat calomnia, Dvs. în schimb ați început singuri să credeți ceiace știați destul de bine că e un neadevăr.

Așa Domnul meu! Vă vorbesc azi nu ca Român, ci ca antantist, și fără înconjur vă strig cu toată puterea mea sufletească:

Deșteptați-vă până mai este vreme. Nu uitați că singuri dețineți în mână soarta bună a poporului ce reprezentați”.

Ca să-i fac impresia ca am terminat, m'am sculat în picioare. Dl. Muth îmi prinse mâna și mi-o reținu cu desnađejde. Era foarte aiurit de tot ce auzise. Cu vocea tremurândă îmi mulțumi și mă ruga să i îngădui să vorbească Dlui Hegen prefectul, care de fapt a fost șeful Șvabilor din Banat, până a fi minuit în funcția de prefect.

Al treilea personaj important al șvabilor este Dl.

Orendi cu care sper să am o întâlnire tot în casa Dlui Dr. Ciobanu, cât de curând pentru că însuși acest fruntaș a cerut să-mi vorbească.

II. In alte ordine de idei, vă aduc la cunoștință că Sârbii au ridicat cca 72.000.000. — coroane dela Banca de aici. Sunt informat că Francezii au oprit continuarea acestui sistem de despăgubire.

Am vorbit iarăși Dlui General Gruici, comandantul diviziei sârbești. Aveam tălmaci pe Dl. Colonel Sabatici, șeful de stat major al Domniei sale, care știe puțin franțuzește.

I-am vorbit rar și i-am repetat în 3 — 4 feluri aceiași ideie, când am observat că nu am fost înțeles.

Am cerut cenzurarea jurnalului „Inainte“ Mi sa răspuns că au luat toate măsurile. Le-am arătat că au fost zadarnice căci gazeta a apărut încă odată cu acelaș conținut însă cu data schimbată.

Am rugat să se îngăduie intelectualilor noștri să ia contact cu poporul ca să combată propaganda social democratică și comunistă. Am fost refuzat direct de Dl. Colonel Sabatici fără a mai traduce cererea mea, cu toate că am arătat primejdia la care sunt expusi însuși Sârbii. La toate stăruințele mele, Dl. Colonel Sabatici repeta mereu că a luat toate măsurile. Le-am amintit atunci că zadarnic va combate prin represalii o idee, căci ea nu va pieri, că din sângele celor căzuți va țâșni mai vie, atâta vreme cât nu se vor întrebuița arme sufletești opunând propagandei tot puterea cuvântului.

I-am impresionat numai când în cele din urmă, le-am adus drept exemplu, cele petrecute în Serbia pe vremea ocupației.

„Ungurii și Bulgarii — le-am spus — v-au împușcat până și copiii de lapte ca să vă nimicească. Au putut ?“

„Firește că nu !“

„Dece ? Pentrucă nu au putut strivi conștiința națională.

Sunt profund impresionat că nu voiți să luați în seamă, desinteresata mea părere. Mă tem totuși că veți duce la rău rezultat situația, deși veți îneca mișcarea în sânge, pierzându-vă și vieți ostășești. Credeți-mă că pro-

cedeu Dvs. vă va fi în primul rând dăunător chiar cauzei Dvs. căci vă va compromite în fața aliaților și apoi veți deveni odioși vecinilor, așa cum vedeți prea bine că au devenit Bulgarii.

Domnul General Gruici, căruia i s-a tradus cuvintele, în urma repetatei mele insistențe, a rămas impresionat. Eram prea mișcat eu însumi și aveam pe față regretul atât de întipărit, încât Dl. General deși avea cuvinte hotărâte, a rămas convins că i le spun cu inima curată, căci nu a mai apucat Dl. Colonel să termine traducerea și domniașă ținând o mână pe umărul meu îmi vorbea sârbește.

Nu-l înțelegeam dar tremurul mâinii sale, îmi dovedea că nu rămăsese rece în fața intervenției mele. În urmă, la plecare, a pus să mi se traducă hotărârea Domniei sale că va schimba tot personalul de la cenzură și-l va pedepsi în caz că va dovedi, că în adevăr a lăsat să se tipărească insulte la adresa Familiei noastre Regale.

III. Apoi am eșit la gara înaintea Dlui General Franchet, care venea de la București și se ducea la Belgrad în vederea ultimelor dispozițiuni contra Ungurilor.

La întoarcerea de la gară Dl. General Pruneau m-a luat în automobilul Domniei sale și pe drum mi-a spus:

„He! Dacă. Ungurii nu se supun somației ce li s-a adresat vom merge și la Budapesta. Li vom atăca toți din toate părțile“.

Era foarte bine dispus.

Venirea mea în automobilul D-sale și a locotenentului Dumitru (aghiotantul meu) în al Sârbilor, a făcut o vădită impresie asupra Ungurilor și a Șvabilor.

IV. După amiaza am dat comandamentului francez gruparea diviziilor noastre, pentru că Dl. General Pruneau studiază serios modalitatea cooperării cu noi.

ss Maior *D. Oancea*.

* * *

Situația militară se încorda din ce în ce, deoarece în Ungaria regimul lui Karoly răsturnat, bolșevicii luând puterea, voiau să se consolideze intern printr'o victorie asupra naționalităților foste în imperiul Austro-Ungar.

Ca să deprimeze pe Românii din Banat, lansau fel de fel de știri care mai de care mai fanteziste, relativ la închipuite victorii obținute pe linia demarcațională asupra noastră.

Această situație îmi îngreua mult misiunea, căci față de aceste știri alarmante, mă vedeam nevoit să lupt și cu îngrijorarea românilor, cari începuseră ca să se teamă de întorsătura defavorabilă nouă, pe linia de luptă.

Presimțeam inevitabila ciocnire armată, de aceia reamintii printr'un raport strict personal Dlui General Moșoiu, promisiunea ce-mi dădu-se că mă va readuce la divizionul meu în vederea bătăliei ce avea să aibă loc.

Până la ceasul cel mare al răfuirii pe calea armelor, îmi continuai activitatea diplomatică, ajutat de Dl. Dr. Pompiliu Ciobanu care — cu toate amenințările Sârbilor și Ungurilor Timișoreni — continuă am aduce pe șefii șvabilor în locuința sa din str. Coșbuc.

Dau mai jos părți din raportul făcut Comandamentului asupra acțiunii întreprinse :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

R A P O R T

No. 3 Confidențial
14 Aprilie 1919

Maiorul Oancea

către

Comandamentul Trupelor din Transilvania

Urmare la No. 2 Confidențial am onoare a vă raporta :

I. La 11 Aprilie am avut o întrevedere cu Dl. Damang redactorul șef al ziarului Deutsche Vacht și cu Dl. Tengler, directorul cooperativelor satești șvabe. Ambii acești doi domni sunt pentru o apropiere de România. Ceiace îi preocupă mult este că nu știe cum să convingă partizanii Dlui Muth Gaspar, care după cum v-am spus sunt pentru Ungaria sau cel puțin pentru o republi-

că Bănăţeană sub protectoratul Ungariei.

Domnii Dammang și Tengler au rămas surprinși, că Dl. Muth a stat să trateze cu Românii, atât de încredințați sunt toți Șvabii de intransigența Dlui Muth.

După ce am relevat încă odată imposibilitatea unei republici Bănăţene (care preocupa pe toți șvabii) după ce am pus pe tapet faptele concrete ale Sârbilor, după ce le-am amintit Sârbilor că România a și pus în aplicare promisiunile sale, primind în armată pe ofițerii sași ca pe cetățenii săi, le-am indicat că ar fi foarte bine ca în articolele din Deutsche Wacht să pună, pentru lămurirea întregului popor, următoarele 2 întrebări :

a) Voește poporul șvab să ia asupra-și plata despăgubirilor de război. alături de maghiari ? și nu se teme el că Ungurii vor lăsa toată greutatea despăgubirilor în seama Svabilor pe cari îi știe oameni de ordine, avuți și gospodari ?

b) Voește poporul șvab să pună la dispoziția hoardelor comuniste ungare, avutul strâns cu atâta trudă în atâția ani de zile ?

M-am despărțit de acești doi reprezentanți, rămânând ca ei să sondeze atitudinea lui Muth Gașpar, prin șvabul Gabriel, pe care îl au lăsat dinadins în tabăra adversă să îi informeze și să facă pe mediatorul între 2 grupări.

Am avut eri 13 Aprilie o întâlnire cu Dl. Gabriel, tot în casa Dlui Dr. Pompiliu Ciobanu care mi-a servit și de interpret, deoarece Dl. Gabriel nu știe franțuzește, iar românește foarte puțin.

În urma tuturor întrevederilor cu Svabii, ei au avut întruniri parțiale între ei și sau sfătuit să pună pe tapet, sincer tot ce vor și ce cred.

De aceia Dl. Gabriel a început prin a-mi face istoricul năzuințelor lor dela căderea Austro-Ungariei. La declararea republicii maghiare, Svabii într'un glas au aderat la această republică, cerând autonomia națională a lor, cu dreptul de a avea în ministerul maghiar un ministru reprezentant al lor.

Intrând Sârbii în Banat și mai văzând că la Paris se discuta ruperea Banatului și a Transilvaniei dela Un-

garia, Șvabii sau gândit la o republică independentă a Banatului, unit cu Sabasca (ținut din dreapta Tisei). Au rămas între ei mulți partizani ai Ungariei.

Având loc adunarea românească din Transilvania, iar Sașii declarându-se prin Dl Brandsch aderenți la România și în același timp Dl Hegen șeful de fapt al Șvabilor din Banat — primind dela Sârbi să fie prefect al Timișoarei, Șvabii sunt aruncați în mare încurcătură.

La întrunirea ce a avut loc pentru a da posibilitatea să vorbească Dl Brandsch care venise în Banat să se explice, Dl Muth fără ai îngădui să se justifice, l-a acuzat de trădător. Parte din Șvabi au cerut să lase și pe Dl Brandsch să vorbească, cum lăsase și pe Dl Hegen prefectul pus de Sârbi.

Dl Muth nu a admis și împreună cu majoritatea Șvabilor a părăsit sala în semn de protestare.

Cei ce au rămas au ascultat explicația Dlui Brandsch care în rezumat a spus că după cum Dl Hegen primise postul de Prefect dela Sârbi ca să fie folositor poporului șvab — așa și D-sa s'a alipit cu Sașii de Români ca să asigure condițiunile de trai economice, culturale și naționale ale Sașilor din Transilvania.

De atunci datează între Șvabi neînțelegerea. Unii se gândesc la România, alții la Sârbi iar alții — cei mai dârji — în cap cu Dl Muth la Ungaria.

Partidul Dlui Muth a trimis la Budapesta 2—3 delegați dar guvernul Károly care făcuse promisiunea că le va da autonomia nu a mai stat de vorbă. Astfel că Svabii au început să se teamă și de unguri.

Revoluția comunistă ia încurcat de tot făcându-i să se gândească serios la o republică Banato-Sabatka, iar în cazul imposibilității, la alipirea spre Sârbia care trimisese pe Ministrul de finanțe să trateze cu ei.

Intâmplându-se însă ca Sârbii să ridice din bănci sume enorme, au început să suspecteze și acest stat, iar de când parte dintre fruntașii sârbi au avut întrevederi în casa Dlui Dr. Pompiliu Ciobanu cu mine. Svabii și-au dat seama că Serbia le cere însă nu le vorbește nimic despre ce are să le dea,

De vreo 10 zile Dl Muth apare între ei foarte schimbat (mai ales în urma celor ce i-am vorbit).

Am întrebat încă odată dacă Șvabii cred că Sârbii le va da posibilitatea de viață așa cum am făcut noi cu Sașii. Mi-a răspuns că nu crede.

Am insistat să aflu dacă ei sunt dispuși să ia asupra lor cota din datoria publică și din plata despăgubirilor de război ce va reveni Ungariei și dacă nu se tem de comunismul maghiar.

Mi-a răspuns că nici un șvab, ori cât de maghiarofil ar fi nu se gândește să plătească datoria ungară.

„Dar intrând în statul maghiar, veți plăti vrând nevrând“ am insistat eu.

„Tocmai de aceia partidul lui Muth a început să treacă de partea lui Orendi de câteva zile. Noi câți mai suntem grupați în jurul lui la ziarul Volksprese, ne căsnim să-l facem să înțeleagă și dacă nu va voi, îl vom lăsa și vom veni cu toții la Deutsche Wacht, pe care de acum îl susținem.

Și acum să vă arăt avantajele și dezavantajele ce ni le prezintă o alipire fie de Sârbi fie de Români.

Dacă ne-am alipi de Serbia, am fi întruniți și cu cei din Sabatka și cum suntem superiori Sârbilor din toate punctele de vedere și cum între noi și ei este Dunărea, vom putea rezista încercărilor lor de slavizare, mai ales că limba lor fiind greoaie, nu o putem învăța ușor. Puțini Svabi vorbesc sârbește și atunci destul de prost.

Invers ar fi față de România. Lângă ea am fi despărțiți de cei din Sabatka, în plus am fi foarte curând româniizați, căci limba română ne este mai accesibilă, O vorbim cât de puțin toți fără să fi fost obligați să o învățăm. Cultura Românească este mult superioară culturai sârbești și ne va influența.

„Aci vă înșelați. L-am întrerupt. Pentru ca limba slavonă a influențat simțitor chiar limba românească și pentru ca Sârbii așa inapoiți cum îi găsiți, au putut slaviza pe dalmațieni în așa fel încât azi revindică Dalmația, iar din marea masă turcească ce îi cotropise, nu a mai rămas decât ici colo câte o urmă în limba și fesul Bosnia-cilor și Herțegovinenilor, cu toate că mulți și-au păstrat reli-

gia. Ori dacă au slavizat ei și pe Romanii din Dalmația, pe Romanii cari romanizau totul pe unde treceau, înțelegeți la ce vă puteți aștepta“.

„La drept vorbind și noi ne temem, mai ales că suntem prea aproape de capitala lor. Ne temem că vom păți ca Șvabii de lângă Budapesta, care fiind prea aproape de capitala Ungariei, au fost complect maghiarizați, în timp ce noi de aici din depărtare, ne-am putut păstra cel puțin așa cum suntem.

Poate ar fi un avantaj ca alipiți de România și fiind departe de centrul ei principal economic, dar mai ales cultural să nu ne influențeze.

Pe de altă parte ne atrage România mai mult ca Serbia pentruca :

a) „Totdeauna am trăit bine cu Românii“.

b) În timp ce Sârbii nici nu pomenesc să ne dea avantajii, România ne dovedește că se ține de cuvântul dat naționalităților din Transilvania. — Știm și dela Dl. Brandsch ceiace ce Dvs. ne-ați spus despre Sași...“

„Atunci pentru ce mai ezitați?“

„Ne temem de Sârbi. Aveți Dvs. posibilitatea să ne apărați contra lor? Căci îndată ce ne-am pronunța contra lor, ne-ar nimici atâta vreme cât ei sunt peste noi.

Răul este că nu ne întreabă și pe noi Conferința.

„Bine, dar nu vedeți că Dvs. azi sunteți atât de despărțiți în cât nu ați ști ce să cereți!“

„Da!, așa suntem din nenorocire, de aceia vă întreb cum am putea să ne întrunim și cu cei din Torontal?“

„Domnul meu! Inainte de a vă aduna cu cei din Torontal, înțelegeți-vă cei de aici și când veți fi de aceeași părere, gândiți-vă să spuneți și celor din Torontal ceiace vreți. — Inșă grăbiți-vă căci e posibil să se termine discuțiile dela Paris, până să vă hotărâți Dvs. căci după ce va fi trasată harta degeaba vă veți mai sbatel!“

„Vom căuta să ne întrunim mâine, iar poimâine (15 Aprilie) să vă rugăm a vă întâlni cu noi tot aici în casa Dlui Dr. Pompiliu Ciobanu“.

„De altminteri majoritatea dintre noi este de părere că acolo unde este dată Timișoara să fie și Torontalul“.

„Cum Muth azi sta de vorbă cu noi — căci vede că ceiace cere nu se mai poate realiza — cred că vom putea să formulăm în unanimitate cererea ca Torontalul să fie dat țarei căreia i se va da și Timișoara.

Ceiace vă rugăm pe Dvs. Români, să nu ne mai trimiteți intermediari ca Dl Brandsch sau ca alții, căci să credeți că și noi putem singuri să tratăm chestiunea noastră“.

Dl Gabriel este foarte influențat de altminteri ca toți ceilalți cu care am pertractat, de modul cum le-am vorbit despre chestia lor personală. Totuși ca să se sus-tragă persecuției sârbești și ca în acelaș timp să formuleze o declarație prin care să arate lumii că se opun împărțirii Banatului, s-au hotărât în majoritate, să iasă din inacțiune prin declarația de mai sus. De aceia v-am telegrafiat cifrat cu No. 88 din 13 IV. 1919, deoarece mă roagă să intervenim pe lângă Dl general Pruneau să le permită o întrunire la Timișoara.

Cum personal nu știu precis dacă Timișoara este dată României, după cum sunt informat, v-am întrebat rugându-vă să-mi comunicați realitatea.

② In altă ordine de idei, am onoarea a vă raporta că azi a venit Dl General De Lobit, comandantul armatei de Ungaria și a. trecut în revistă ofițerii. Cu această ocazie i-am fost prezentat și am asistat la recepție. Dl General a vorbit în câteva cuvinte ofițerilor recoman-dându-le să nu se lase orbiți de ideia că: *suntem în-vingători.*

„Preliminările păcii sunt pe punctul de a fi semnate și Germania se căznește pe toate căile să arunce asupra omenirii flagelul bolșevismului, să ne strice victoria, să facă pe învingător și pe învins la fel.“

Am cercetat soldații și din scrisorile lor am văzut la o parte că sunt foarte mulțumiți de situație. Câți-va foarte puțini — 2—3 din cele 700 scrisori cercetate, erau scrise cu oarecare grije de familie, restul exprimau indiferența față de bolșevism.

Vă mai spun că zilnic primesc câte o delegație un-gurească prin care sunt rugat să trimitem trupele să facem liniște în Ungaria. Natural că le-am scris că de îndată

ce vom primi ordinul dela Paris vom înainta. De altminteri toată țara este contra comunismului care s'a încuibat la Budapesta și în câteva centre.

Apoi Dl General a trecut cu Comandantul Regimentului I colonial, cu Dl General Pruneau și cu șeful de stat major al Diviziei 17 Infanterie colonială, în cabinetul acestuia ca să vorbească asupra efectivelor.

III) In timpul din urmă azi 15 Aprilie dl Avocat Dr. Pompiliu Ciobanu — care din tot sufletul m-a ajutat în această luptă, — m-a anunțat că șefii tuturor fracțiunilor șvabe se întrunesc azi convocați de însuși intransigentul Muth spre a lua o hotărâre. Este întrebarea dacă o va formula înscris spre a mi-o da mie, sau dacă va merge chiar unul din ei la Sibiu și apoi la București cu delegație din partea tuturor. Stăruesc să meargă chiar delegatul lor și dacă va fi posibil chiar Dl Muth. D-sa se teme însă că Românii îl vor urmării din cauza primei atitudini. I-am transmis asigurarea că noi Românii ne respectăm adversarii când uzează de mijloace permise și că atunci când ei revin convinși, pocăiți cu inima deschisă, sunt primiți cu sinceritate între noi. Imi permit chiar să vă propun să lăsați a se înțelege că în Timișoara unde Șvabii sunt în mare majoritate, veți lăsa un prefect șvab, iar în județul Timișului pentru că Românii sunt în mare majoritate, veți pune un prefect român.

Svabii mi-au dat să înțeleg că România le va pune pe cap pe vre-un discreditat ca cei care sunt în proces pentru abuz și fraude la Banca Timișana, cu actuala conducere. Tocmai acest lucru a făcut pe Șvabi să nu stea la discuție cu Dl Dr. Aurel Cosma și Comp.

Eri 15 Aprilie, Șvabii sau întrunit convocați de dl Muth în urma insistențelor tuturor șefilor de grupări. Rezultatul desbaterilor îl am prin Dl Pompiliu Ciobanu dela Dl Gabriel. Oficial mi se comunică de către adunarea Șvabilor că dorința lor cea mare este să afle de partea cărei țări revine Timișoara. In realitate însă Dl Muth care acum a renunțat la ideia integrității Ungariei, e de partea Serbiei pentru care face o intensă propagandă în Torontal.

Când majoritatea Șvabilor i-a pus clar întrebarea dacă nu este mai bine ca în caz când Banatul s-ar împărți, Șvabii să opteze pentru România, Dl. Muth a răspuns că chiar dacă hotarul va trece la 5 km la vest de Timișoara, Șvabii tot de partea Sârbilor trebuie să fie. La acest răspuns toți cei de față afară de Dl. Donnavel au rămas surprinși. Discuțiile cari au urmat le-au dovedit că Dl. Muth este în solda Serbiei — poate mai mult de teamă că România îl va urmări pentru atitudinea lui ostilă nouă.

În ori ce caz, azi partizanii Dlui Muth, sunt în număr foarte mic, el însuși găsindu-se aproape izolat prin faptul că toți Șvabii au văzut că nu mai este în joc o idee națională pe care el o susține, ci pur și simplu un interes personal ceiace a intrigat pe marea lor majoritate.

Dl. Gabriel declară că dacă Șvabii nu au luat o hotărâre contra Dlui Muth, e din cauza că se tem ca nu cumva el să se răzbune să-i denunțe Sârbilor ca să fie arestați. Teama aceasta îi ridică și mai hotărâți contra lui.

În rezumat din toate aceste demersuri rezultă :

1. Că Șvabii cari stăteau izolați și foarte împărțiți, desorientați, dar în general influențați de atitudinea Dlui Muth, azi *sunt grupați în jurul ideii că binele lor va veni dela România*, căreia îi cere posibilitatea de a dovedi masselor că Timișoara revine României, pentru ca ei cu ori ce risc să se declare pentru România.

2. Că Dl. Muth care apărea ca un înocent naționalist s'a dovedit a fi în serviciul Serbiei, din interes personal (rămâne de văzut precis dacă pecuniar sau numai de teama României).

3. Că am contrabalansat acțiunea Serbiei care în mod oficial dispunând de toate mijloacele (bani, presiune, mandate oficiale) ducea o propagandă vie ca să determine pe Svabi de partea ei.

Iar ca rezultat precis, am ajuns la punctul la care

marea majoritate a Svabilor uniți, văzând avantajele ce le-am arătat că au dela noi, s'au declarat în conferința lor pentru România.

ss. Maior Oancea

Timișoara la 16 Aprilie 1919.

* * *

Precipitându-se desfășurarea evenimentelor pe linia de luptă, am rugat din nou Comandamentul să mă înlocuiască spre a mă reîntoarce la divizionul meu. Mai ales că aducându-se noii unități din vechiul Regat, comanda trupelor fiind încredințată Dlui General Măldărescu, eram foarte îngrijorat de rămânerea mea mai departe de unitate la ciocnirea ce trebuia să aibă loc pe câmpul de luptă.

Ori cât de mare ar fi fost aportul meu pe calea diplomatică începută, nu puteam renunța la gândul care — când cerusem să fiu trimis pe front — mă făcuse să desconsider consilierile medicilor relativ la pericolul dislocării schije ce purtam în plămâni.

Maiorul Francez Foucant aflând că voesc să plec pe front mi-a făcut cunoscut că un frate al său se prăpădise pentru ca tocmai ca mine, având o schije în plămâni o desconsiderase plecând din nou în luptă.

Cu toate aceste preveniri o forță cu mult superioară instinctului de conservare — pe care mărturisesc că nu l-am ascultat nici odată — mă frământa în tot momentul, dându-mi adevărate crize de desnădejde, când din telegramele sosite urmăream cu inima strânsă acțiunea militară începută.

În ziua în care înaintarea vertiginoasă a diviziilor noastre de vânători înlăturase posibilitatea surprizelor, Dl. General Pruneau mă chiamă în cabinetul său să mă anunțe că are ordin oficial să acopere aripa stângă a trupelor noastre, cărora le exprima sincera D-Sale admirație pentru energia cu care procedează.

Simțeam cum roșesc, gândindu-mă că dela acest început, eu mă găseam departe de divizionul meu în frun-

tea căruia ași fi preferat să închid ochii, decât să mai rămân o clipă departe de teatrul de luptă.

De atunci fiecare raport zilnic ce dădeam prin Hugues, Comandamentului Român să termină cu rugămintea să mă recheme spre a fi trimis la unitatea mea.

Trupele franceze începând să se miște concentrându-se spre Arad în vederea înaintării, vizitele cu ofițerii francezi deveniseră pentru un moment inoportune, prin satele românești.

Insoțit de doi dintre ei și de Dl Dr. Pompiliu Ciobanu abia putusem să cercetez satul Moșnița în care m'a impresionat chiar pe mine temeinicia apostolatului făcut de învățătorul Caba sub un regim devenit și sub ocupația sârbească, tot atât de vitreg ca și sub stăpânirea ungară.

În fine ceasul mult așteptat al rechemării mele sosi, din clipa în care Căpitanul Tocineanu se prezentă să mă înlocuiască. L-am pus la curent cu cele ce obținusem în conciliabulele avute cu Svabii, m-am despărțit de Dl Dr. Pompiliu Ciobanu, mulțumindu-i pentru efectivul ajutor ce-mi dase.

Mult emoționată a fost despărțirea de preotul refugiat Avram Corcea, căruia înainte de plecare avusei grija să-i obțin dela Comandamentul Francez un bilet de liberă petrecere în Timișoara, spre a-l fi pus la adăpost de urmărirea sârbească.

Ușurat la pungă, plecam la 28 Aprilie 1919 cu sufletul îngreuiat de trista știre ce-mi anunța că divizionul meu suferise pierderi serioase în surprinderea dela Kaba.

Eram împăcat în cugetul meu însă că nu-mi pierdusem zadarnic vremea la Timișoara unde rezolvasem ceia ce în toate acțiunile este mai greu: Inceputul. Și cred că reușisem să depășesc cu rezultate palpabile acest început, deoarece:

I. Făcusem să înceteze deportările practicate de Sârbi, dând prin eliberarea celor arestați, încredere frunțașilor Români să acționeze la lumina zilei pentru cauza națională și

II. Punând în adevărata lumină în fața poporului șvab activitatea lederului lor Muth Gașpar, atrăsesem

în orbita intereselor României pe marea majoritate a Svabilor.

Tunul începuse să bubue. Continuarea acțiunii diplomatice revenea înlocuitorului meu, mie rezervându-mi cinstea să contribuie la desăvârșirea unității naționale, acolo unde câștigul de cauze să plătea cu vieți tinere ale neamului.

Și în adevăr soarta mi-a satisfăcut dorința, căci peste câteva zile mă găseam cu două baterii din divizionul meu, cu escadronul căpitanului Tarnoski și cu un batalion de 10 vânători, tocmai la extrema dreaptă a liniei de luptă, ca să cucerim Patriei ținuturile Maramureșene la Nord de Sighet, până peste Carpații păduroși, dincolo de muntele Covirla la Debatin, regiuni cedate în urma parte Poloniei parte Cehoslovaciei.

În Banat am revenit cu divizionul numai după ce luasem parte la luptele dela Csap-Tokai, Tisa Lök, Tisa Dada, Tiza Füred, care îmi îngăduie să ocup între altele Mișcolțul și Egerul.

Trebuia întărită în urmă linia demarcațională din Banatul divizat și am fost adus cu bateriile întâi la Anina, iar apoi după ce întocmisem toate lucrările, le-am cedat altor unități, divizionul meu scoborându-și centrul la Bozovici.

Maior invalid D. Oancea m. p.

CAPITOLUL II.

Memoriu redat ca contribuțiune pentru restabilirea adevărului istoric a pregătirii pentru unire a Banatului
22 Aprilie — 28 August 1919

de către

Dl Lt.-Col. Petrescu D. Tocineanu
Comand. Bat. 12 Vânători munte Lugoj.

Activitatea

și rapoartele Dlui Căpitan Petrescu D. Tocineanu în calitate de atașat pe lângă Div. 17-a Col. Franceză.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prin Ord. Nr. 4320 din 15 Aprilie 1919 a Comandamentului Trupelor din Transilvania, am primit însărcinarea de a înlocui în Timișoara pe Maiorul Oancea în calitate de atașat pe lângă Divizia 17-a Colonială Franceză și cu misiunea specială de a face legătura trupelor românești în Transilvania cu această mare unitate franceză.

Deoarece în Capitala Banatului nu mai există în mod oficial altă autoritate recunoscută a vechiului regat Român, în mod natural am luat parte la toate manifestările militare cât și politice ale acestei provincii, devenind calea firească a tuturor doleanțelor românești din provincie către: Comandamentul Trupelor din Transilvania și Consiliul Dirigent din Sibiu: cu marele Cartier General din București precum cu Delegația de Pace a României care se află la Paris compusă din Ionel I. C. Brătianu, Ministrul Constantin Diamandy și Domnul Dr. Vaida Voevod cărora le comunicam direct tot ce interesa cauza românească din această provincie atât de discutată în acea vreme.

Pentru îndeplinirea însărcinării primite, am luat imediat legătură cu fruntașii Români din Timișoara, printre care amintesc: protopopul Oprea, Dr. Ciobanu avocat, Dr. Adam avocat, Dr. Nemet Iustin avocat, Dr. Aurel Cosma, Dr. Georgovici, m-am prezentat Generalului Gruici Comandantul Diviziei Sârbești din Banat și Colonelului Iulici Șeful de Stat Major, Colonelului mai târziu General Lonkevici Comandantul Diviziei Sârbești, — pe acesta din urmă cunoscându-l dela Marele Cartier Imperial Rus unde funcționase ca reprezentant al armatei sârbe pe lângă armata Rusă.

La Divizia franceză am avut ca Comandant pe Generalul Pruneau Ernest până la 14 Iulie, apoi pe Generalul Goubeau (Ferdinand, Jules, Rene, Gabriel), Șef de Stat Major Maiorul de Cavalerie Sagols (Leon-Francois), Căpitanii Hardy (Paul, Rene), Grech (Lucian, Paul) care au ajutat foarte mult cauzei românești dându-mi tot concursul lor.

Nu pot trece cu vederea de a relata și următoarele evenimente trăite de mine în Lugoj unde funcționasem în baza ordinului Nr. 1305 ca atașat pe lângă Divizia II-a Colonială Franceză dela 2 Martie până la 22 Aprilie 1919:

În Lugoj persoanele cari zilnic mă informau asupra situației din partea de Est a Banatului erau următorii: Episcopul dr. Valer Frențiu (geco-catolic). Protopopul Dr. Gh. Popovici (ortodox), Dr. Aurel Văleanu, Dr. Băltescu (primarul orașului), Dr. Gh. Dobrin (mai târziu primul prefect român al județului Caraș-Severin) și Ioan Vidu.

În 18 Martie la o consfătuire în localul Concordia (pe strada Făgetului), Protopopul Gh. Popovici ca reprezentant politic al românilor din ținutul Caraș-Severin, de față fiind peste 120 de fruntași români, m-au primit în mod festiv în mijlocul lor, cerând a transmite guvernului din București deplina fidelitate din partea Românilor și locuitorilor acestui județ cu rugămintea fierbinte că armatele românești să intre cât mai iute în Banat pentru a reda siguranța tuturor conaționalilor noștri.

Rezultatul acestei ședințe a fost transmis prin Comandamentul Trupelor din Transilvania Consiliului Dirigent și Guvernului Român.

Câteva zile mai târziu pe câmpia Libertății din Lugoj se desfășura o mare întrunire a românilor din toate ținuturile Banatului în care se implora intrarea armatei române. — Notez că această parte din Banat Sârbii o evacuasă de trupele lor cu două săptămâni înainte.

Ca urmare acestor fapte în 30 Martie 1919, a urmat o consfătuire în casele Doamnei Vuia, trimis fiind în acest scop de către Consiliul Dirigent, Dr. Victor Bontescu, fost ministru la care au luat parte: Dr. Dobrin, Dr. Băltescu, Dr. Aurel Văleanu, și al cărui rezultat a fost consemnat de mine în următoarea telegramă trimisă autorităților superioare.

Extrasul este următorul:

1. În toate orașele și satele din Caraș Severin, administrația fiind numai Ungurească sub denumirea de poliție, maghiarii își formează o armată care deși slabă în aparență, trebuie privită de noi cu toată seriozitatea.

2. Unitățile Franceze se retrag spre Timișoara nelăsând decât un batalion în Orșova și Mehadia mici unități în centrele mai principale iar paza în mâna autorităților.

3. Politica maghiarilor, nestânjenită în prezent nici de trupele actuale franceze, împreună cu lucrătorii din fabrici care sunt deja bine organizați, ar putea eventual trece prin valea Hațegului și în înțelegere cu lucrătorii din Petroșani să aducă surprize foarte neplăcute: fie stricând linia Petroșani-Hațeg, împiedecând în acest caz aprovizionarea cu cărbuni, fie ocupând eventual modul de comunicație Pisky.

4. Având în vedere tendința Generalului Farret Comandantul Diviziei II-a Franceză (maghiarofil) căruia i se datorește această stare de lucruri admitând ca administrația să continue a fi cea ungurească, supun aprecierii Comandantului dacă o intervenție pe lângă Generalul Berthelot, la Constantinopol și la Comandamentul Francez din Belgrad nu ar fi imperioasă, pentru a se permite înnaintarea trupelor române ca să ocupe linia: Lipova — Lugoj — Caransebeș — Orșova eventual Reșița — Moldova — pentru a asigura Valea Hațegului și Jiului, profitând de următoarele situațiuni care ar dispune pe Francezi:

- a) Succesele franco-române în Ucraina și Galiția.
- b) Eventuala cooperare în Ungaria.
- c) Nevoia Francezilor de a asigura aprovizionarea cu cărbuni.

5. Din convorbirile cu Șeful de Stat Major Maiorul Raymond (maghiarofil) am impresia că se cunoaște faptul că funcționarii Unguri primesc instrucțiuni dela Budapesta ca să organizeze soviete, ceiace expune că partea aceasta din Banat — strânsă de Români la răsărit, de Sârbi la apus și în care Francezii patronează bolșevismul va fi găsită la venirea noastră bolșevizată cu desăvârșire în cazul că nu se va grăbi cu ocuparea ei.

La 1 Aprilie 1919 sunt în posesiunea următorului document din care se poate vedea uneltirile autorităților și reprezentanților maghiarilor cu privire la Banat, făcute pe lângă Camandamentele și reprezentanții diplomați francezi.

Acest document a fost copiat și scris cu mașina de către subsemnatul în casa Dr. Aurel Văleanu și apoi expediat un exemplar la Paris Delegației Române la Conferința de Pace și un altul prin autoritățile superioare Guvernului Român din București.

Generalul Comandant al Armatei din Ungaria

c ă t r e

Generalul Franchet D. Esperey

Constantinopol

Dr. Roth Otto, care vine din Budapesta la Arad a cerut să-l primesc pentru a-mi prezenta un memorandum pe care-l arăt mai jos:

Prin Ultimatumul remis de Colonelul Vix, din partea Generalului D. Lobit Contelui Caroly, Guvernul Ungar a fost forțat să-și dea demisia dela putere trecându-o în mâna proletariatului, care s'a unit cu partidul social democrat și partidul comunist (culoarea Lenin) pentru a forma partidul socialist unguresc. Astăzi noi avem pentru toată Ungaria acest partid.

La 21 Martie 1919 dictatura proletariatului a fost proclamată în tot teritoriul unguresc neocupat.

Sunt informat că afară de Banat, bolșevismul începe a se manifesta în toate celelalte regiuni ale teritoriilor ocupate — astfel dacă măsuri preventive nu vor fi luate imediat, mișcarea bolșevistă va izbucni și în Banat. Această mișcare cu siguranță întărită și prin ostilitățile actuale ce există între Sârbi și Români.

Intocmai ca și în Ungaria mișcarea bolșevistă este întărită prin sentimentul național și de aceea ne temem că în special în Banat (Torontal, Temeș, Kraso-Szörény) naționalismul va ajuta introducerea bolșevismului.

Pentru a face obstacol serios acestui pericol, procedeul cel mai sigur și garantat de cei mai mulți ar fi ca în circumstanțele actuale, să se formeze un Banat independent, sub protecțiunea trupelor franceze, cu excluderea ori cărei națiuni la conducere, precum și o eventuală colonizare a Banatului de către Franța.

Am examinat această chestiune cu Guvernul Karoly și cu Guvernul actual. Amândouă ne-au dat toată libertatea de a acționa în acest sens cu atât mai mult cu cât la 31 Octombrie 1918, proclamasem republica Banatului și la această epocă am exercitat funcțiunea de guvernator al acestei provincii până la 20 Februarie 1919, dată când Sârbii au pus mâna pe administrația țării întregi, contrar clauzelor armistițiului.

Această soluțiune, adică protecțiunea franceză este singura eficace deoarece:

- a) Poate să se opună propagandei bolșevismului din țările vecine,
- b) Permite rezolvarea tuturor chestiunilor iritente dintre naționalitățile din Banat, și
- c) Permite a se creia în Banat un cămin al Regatului Antibolșevic.

Această soluție este cea mai indicată, cu cât Sârbii și Români ar prefera mai bine să vadă Banatul independent, decât, ar trebui unirea din cele două părți.

Reprezentanții autorizați Sârbi și Români, ne-au făcut declarațiuni formale în acest sens.

Banatul nu ar fi împărțit nici din punct de vedere economic.

Opinia Ungurilor, Sașilor și Socialiștilor de toate naționalitățile este unanimă din acest punct de vedere, iar soluția propusă este socotită ca sigură care s'ar acorda cu principiile lui Wilson și care s'ar putea realiza dacă s'ar pune chestiunea unui plebiscit. Condiția imperioasă este ca această soluție să fie rezolvată repede iar deciziunea fie chiar provizorie să ni se facă cunoscut.

Orice întârziere ar aduce o catastrofă ireparabilă pentru locuitorii Banatului, a țărilor învecinate și truștelor de ocupațiune, iar în fapt pot afirma că bolșevismul s'a manifestat deja și se găsește în floare la Suboțita, Seghedin, Arad, Petroșeni și în Slavonia. Menținerea Banatului ferit de bolșevism ar salva de această calamitate Serbia și însuși tot occidentul.

(ss) Doctor Roth Otto
Guvernatorul Banatului

II. Doctorul Roth a fost numit de Guvernul Karoly, Guvernator al Banatului și a rămas în această funcție până la 20 Februarie 1919, când a fost destituit de Sârbi. Alungarea sa a adus în regiunea Timișoarei mișcările dela 21—25 Februarie. Imi pare un om serios și foarte la curent cu politica din Ungaria, însă tot atât de ambițios.

III. In afară de aceste afirmații, am convingerea că este însărcinat de către Guvernul actual din Budapesta să ne sondeze asupra părerilor noastre cu privire la evenimentele în curs.

IV. Mi-a descris situația actuală astfel: Starea actuală a Ungariei e pricinuită de frica înaintării României peste linia de demarcație, sentimentul de îngrijorare a fost la culme în momentul când Karoly a publicat nota prin care i se făcea cunoscut deciziunile Conferinței de Pace, prezentând nota complet deformată adică limita de Vest a zonei neutre a fost dată ca frontieră definitivă fixată Ungariei.

Mișcarea în prezent nu este complet bolșevizată, ar avea mai multe tendințe naționaliste.

Guvernul comunist nu a contractat până în prezent o alianță serioasă cu sovietele Ruse ci este numai intrat în relațiuni cu Moscova în scopul de a găsi un sprijin în cazul unei situațiuni desperate.

V. Am impresiunea foarte clară că Guvernul Ungar nu a spus ultimul cuvânt la deciziunea congresului de pace iar primul refuz nu este nici decum definitiv.

VI. Domnul Roth a plecat astăzi la Arad. I-am dat a înțelege gravele consecințe care ar urma în cazul când guvernul Unguresc nu ar lucra în mod prudent.

VII. Ministerul Franței a asistat la întrevedere, iată telegrama adresată de acesta Ministerului de Externe:

Diplomație

Paris

Fostul prefect de Timișoara, Roth Otto care se găsea în 23 Martie la Budapesta, a cerut Generalului Comandant Francez din Belgrad să-i permită a veni să expună situația actuală. / Central University Library Cluj

Generalul De Lobit l-a primit azi dimineață.

După Dl Roth, revoluția din Budapesta este datorită unei explozii de șovinism ungar, care a antrenat toate partidele: Lucrători, burghezi, financiari, clericali, însă a cărei conducere a fost luată de elemente foarte violente.

O interpretare greșită a ultimatumului, a făcut să apară Ungaria fărâmițată și pierdută și a împins pe Unguri la un act de desperare.

Domnul Roth declară că Ungurii n'au putut rezista la emoția cauzată de extensiunea teritorială a României. După Karoly viitoarele frontiere al Ungariei ar fi trebuit să fie linia de demarcațiune occidentală a zonei neutrală de ocupațiune franceză.

Domnul Roth considera România câștigată de bolșevism.

La chestiunea pusă de noi: Care ar fi cel mai bun mijloc de a opri bolșevismul? El răspunde: Ocuparea Banatului de Franța exclusiv.

Noi i-am făcut remarca că această ofertă ar fi era-

lizabilă. Din întreaga conversație am înțeles că la Budapesta conducătorii actuali sunt pentru moment complet dezorientați. Impingând țara în brațele bolșevismului, Karoly a întreprins o lovitură de desperare, rămâne a se vedea dacă elementele ponderante, vor putea relua în curând conducerea țării, și aceasta natural va depinde și de măsurile pe care le va adopta congresul de pace. Ar fi imprudent de a întârzia să se găsească o soluție repede și decisivă profitându-se de aceste momente de dezorientare.

Generalul De Lobit, a vorbit cu Dl Roth, care se întoarce astă seară la Budapesta, în termenii cei mai energici, însărcinându-l de a pune în gardă Guvernul ungar contra ori cărui act imprudent, care ar duce țara la peire.

(ss) Ministru Fonteny

Urmare :

Am aflat că Roth a făcut o vizită Guvernului Sârb la Belgrad și a fost primit în audiență de către Prințul Regent, pentru a-l pune la curent cu conversațiunea avută cu noi.

Prințul persistă a considera situațiunea ca foarte critică din cauza pătrunderii bolșevismului în Europa, găsindu-și acum un drum de trecere destul de ușor prin România și Ungaria. A profitat să-mi facă următoarea aluzie: On aura a regretter d'avoir mis des entraves a ce qu'il put reorganizer non armees, asemenea că nu primește nici chiar îmbrăcămintea trimisă.

Peste puțin timp a adăogat: vreți voi să-mi trimiteți mai mult decât cer eu acuma, însă va fi prea târziu.

Prințul conjură conferința de pace, să și termine lucrările cel puțin accelerând demarcarea frontierelor statelor, astfel ca fiecare să știe care-i sunt limitele definitive și în scopul că enervarea pricinuită de prezenta nesiguranță să se termine. Atunci numai se va putea organiza în mod definitiv și eficace apărarea în contra bolșevismului.

ss. Fonteny

Cauza românească o deservea în acest timp în Lugoj următorii: Generalul Farret, Comandantul Diviziei II-a Franceză, Maiorul Raymond, șeful său de Stat Major, subprefectul Isecutz (armean de origină) și Kovacs Braun secretar particular al Generalului francez, ungar de origine, cunoscător în perfecție a 5 limbi și un foarte îndemânatec pentru a realiza afacerile oneroase ale acestui General francez.

Acest fapt a fost comunicat prin raport primului nostru ministru care se găsea la Paris, și care a făcut intervențiile necesare pentru înlăturarea Generalului francez, iar ca urmare firească a evenimentelor ce au urmat celelalte două personaje civile s'au refugiat în Ungaria.

Revenind la evenimentele petrecute în Timișoara, după prezentările de rigoare am obținut prin Colonelul Lonkevici, un aparat de telegrafie Hügues pe care l-am instalat în localul Comandamentului francez, în palatul Clubului Lloyd. Prin aceasta dela început am putut transmite și primi în modul cel mai discret orice comunicare cu Comandantul Trupelor din Transilvania, având la dispoziție pe tele rafiștii ofițeri de rezervă Buchman Ioan și Georgescu Gh.

Biroul subsemnatului a fost format din Căpitan Petrescu D. T. cineânu șef, locot. de rezervă Bojinca ajutor, sublt. rezervă Lucopol Ion aghiotant.

A doua zi după prezentarea la post am avut norocul de a căpăta informații precise dela un ofițer secuic venit la Timișoara.

Prin buletinul informativ Nr. I arătam următoarele:

Astăzi s'a prezentat Generalului Pruneau ofițerul secuic Fritsch Emil și din cauză că nimeni de aci nu știa nemțește și recurgând la mine reproduc declarațiile lui:

Vine din Arad fiind trimis de către Căpitanul Secuic Comandant al gărzii albe din Arad — cu misiunea de a spune Generalului Pruneau dorința de a face recrutări de voluntari în Timișoara și-ai duce în Arad pentru a-i organiza.

După ce i s'a făcut cunoscut că toate aceste declarații ale lui vor fi înaintate Comandamentului Francez din Belgrad care va da aprobarea a continuat:

Divizia de Secui care se afla în zona Ciucea Zilag și Satmar Nemethi cuprinde 7—8000 oameni, organizați în Batalioane, soldații sunt foarte disciplinați și cu moralul ridicat. Armătura Manlicher și carabina ușoară ca muniție ungurească iar artileria tunuri de calibru mic și mijlociu.

Batalionul variază ca efectiv între 1500—2500 oameni. El este comandant de companie are 700 soldați împărțiți în plutoane și are 6 ofițeri și 35 subofițeri.

Scopul gărzii albe: a lupta în rândurile aliaților contra bolșevismului. Acum 8 zile când a părăsit dânsul Satmar Nemethi spre a veni la Arad se făcuse un pact cu trupele din Zilag și Ciucea pentru a nu începe ofensiva în contra Ungariei și a lăsa pe Secui să se organizeze și să formeze garda albă.

Secuii din Transilvania se învoiesc a fi sub dominație română și fiind oameni de ordine ei vor ca să liniștească pe bolșevicii unguri și să se îndrepte cu trupele trimise de ei în Ungaria spre Budapesta să pună ordine.

În Arad ar fi 1500 Unșuri Secui care formează garda albă, au vechea uniformă ungurească, armele le-ar fi date de Francezi și au numai o baionetă specială în fața căreia se găsește o placă pe care e scris garda albă a Secuilor și o pană mare de cocoș.

Ofițerii comandanți poartă la mâna stângă o brățară albă pe care este scris: Secui Comandant de... (Pluton, Companie, Batalion, Divizie).

Primesc aceiaș soldă ca soldații.

Scopul lui Fritsch Emil.

— A i se permite să facă recrutări de voluntari care să-i ducă la Arad.

— A obține dela Generalul Pruneau consimțământul de a se putea organiza garda albă care să aibă latitudinea de a forma un comandament aparte pus însă sub ordinele directe ale Comandamentului Francez.

— Cere să poată afișa un manifest către cetățenii unguri în care sfârșește . . . „și acum fiecare din noi trebuie să ajutăm după forțele noastre biata noastră Patrie sfâșiata de pretutindenii și mâncată în interior de cangrena bolșevismului“.

Cu No. 16 din 24 Aprilie comunic următorul buletin:

1. Comunicatul Diviziei 17-a Franceză pe ziua de 24 din care se vede situația trupelor române și ungare pe front informațiile francezilor din ultimile două zile.

O dare de seamă cu privire la evenimentele petrecute în ultimile săptămâni și anume:

a) Săptămână calmă la Timișoara. — Populația așteaptă rezultatul conferinței de pace. Se simte un curent sârbofil.

În Ungaria comuniștii nu mai sunt în prezent reprezentanții poporului — toată populația dorește noi ordine.

În Timișoara ar fi sosit mai multe vagoane de hârtie albă pentru a se imprima manifeste și afișe bolșevice.

Imprimarea s'ar face în mod clandestin noaptea și în urmă răspândită prin centrele: Lugoj, Caransebeș și Orșova.

Doctorii Roth și Iacobi sunt implicați în această propagandă.

Doctorul Roth se afla internat în Arad; Dr. Iacobi azi este în Timișoara.

S'a descoperit un fond de 5 milioane coroane pentru acțiuni de propagandă și provocări pentru revoluție socială.

Francezii au descoperit acțiunea Roth, Iacobi, Generalul Farret Comandantul sârb și siguranța franceză sunt în curent cu tot ceea ce se întâmplă și supraveghează pe agitatori.

Ca urmare la raportul meu Nr. 9 | 22. IV. trimis prin Domnul Maior Oancea: Căpitanul Fritsch a cerut să i se aprobe aplicarea următorului manifest: „cetățeni tot omul rezonabil, lucrător sau burghez, trebuie să fie convins că regimul bolșevic nu mai poate fi tolerat în Ungaria. — Aceasta este datoria a întregii clase a lucrătorilor de a lupta contra acestui flagel. Trebuie să începem lupta repede și cu toată forța. Salvarea Patriei noastre depinde de noi. Nu trebuie să rămânem liniștiți

înaintea triumfului nebuniei. — Veniți și vă înrolați în compania gărzi albe.

b) — Dela Dr. Ciobanu din localitate.

— La Dl. Filipon, Prefectul Comitatului Timișoara, pus de Sârbi (a fost eri 23. IV.) o consfătuire cu privire la despăgubirile care trebuiesc date, pentru stricăciunile cauzate de revoluția de astă toamnă. S'a făcut sub efigia guvernului sârbesc.

Printre funcționarii tribunalelor și judecătoriilor locale circula șvonul că pe 1 Maiu se va declara de către sârbi, anexarea Comitatului Timișoarei la Sârbia Mare.

Pe judecători i-a provocat pentru a treia oară să depună jurământul de credință. Se crede că ei vor refuza și de astă dată.

c) — Presa :

— Conte Czernin arestat la Viena de către socialiști.

— Guvernul German a răspuns guvernelor aliate și asociate că primește condițiunile de pace și că vor trimite delegați la Versailles.

La 25 Aprilie sunt însărcinat a cere Comandamentului Francez autorizarea ca trenurile românești de aprovizionare și muniții să treacă prin gara Arad, ca un delegat român să funcționeze la Arad pe lângă Comisarul Francez ; ca personalul din gara Arad să fie numai român.

Comandamentul Francez autoriză toate dorințele noastre, afară de ultimul, rămânând ca în Arad în gară, tot personalul de serviciu să fie maghiar.

Situația în Banat se descuie în ziua de 23 Aprilie prin următorul raport informativ :

În Timișoara calm. Lucrătorii trimiși delegați la Comandamentul sârb, cer autorizația să facă un meting pacifist pentru muncitori. Autorizația a fost dată de Șeful Statului Major Sârb cu condiția ca să se desfășoare în cea mai mare liniște. La cel mai mic incident cei 5 reprezentanți ai muncitorilor vor fi arestați și conduși la Simendria.

Dintr'o scrisoare primită de siguranța franceză, Kun Bella a oferit mai multe milioane unui ungar din Timi-

șoara pentru a provoca mișcări comuniste în Banat. Doctorii Roth și Iacobi sunt implicați în această afacere. Ambii erau buni prieteni cu Generalul Farret. Iacobi este în Timișoasa de 3 zile și îndeaproape supravegheat.

Astăzi m-am prezentat din nou la Comandamentul sârbesc generalului Gruici Comandantul Trupelor din Banat și colonelului Iurici șeful său de Stat Major.

Primirea foarte cordială — Colonelul Iurici a dat știrea că la Vest de Seghedin se află o Divizie Sârbească bine echipată cu 10.000 baionete, 45 tunuri și 2 Reg. Cavalerie, gata să intervină la nevoie pentru a coopera împreună cu noi.

Atât Generalul cât și Colonelul mi-au promis că vor face tot posibilul de a aplană toate incidentele ce ar surveni între populația civilă românească și reprezentanții armatei sârbești.

La 27 Aprilie, Comandamentul sârbesc îmi comunică că a ordonat ca în decurs de 24 de ore, ofițerii de naționalitate Ungară să se prezinte la Comandamentul sârbesc intenționând să-i scrie pe un tabel, apoi să-i interneze la Simendria.

În Luzoi în locul Diviziei II-a Colonia franceză care se dizolvă, ia ființă un comandament administrativ cu denumirea „Cercul Lugoji” în fruntea căruia va sta generalul francez De Tournadre.

Din informațiile căpătate dela ofițerii sârbi precum și dela anumiți agenți reeșea următoarele privitoare la armata sârbească:

a) S'au mobilizat 12 contingente la infanterie (1907).

b) În Banat ar fi o Divizie de Cavalerie comandată de Colonel Lonkevici (fost atașat militar în Rusia) compusă din 3 regimente, Postul Comanda în Timișoara cu un regiment, celelalte 2 regimente în regiunea N. a Torontalului au o unitate și la Vârșeț, și 3 regimente din Divizia Morava cu P. C. în Timișoara unde e și un regiment, restul ține ordine în S. Torontalului și Temeșului. R. 12 care era în Timișoara a plecat — destinație necunoscută — bănuiesc că e dirijat la N. de Seghedin unde e în concentrare o Divizie sârbească cu efectiv de 10.000 baionete, 45 tunuri și 3 regimente cavalerie — informații

date de Colonelul Iurititch șef de Stat Major Comand. sâr-
besc Banat.

Comandantul trupelor sârbești din Banat Generalul
Pent Gruici ofițer de mare valoare.

c) În ofensiva din Macedonia s'a găsit o mare canti-
tate de depozite și munițiuni — numărul nu este cunos-
cut însă armata se îmbracă și se hrănește în mare parte
din cele ce au capturat.

d) Au granate franceze (la fel cu noi) și un mic
număr de grenade germane (cu coadă) însă le întrebuițează
dupăce soldații au făcut școală cu ele.

e) Dezertori ar fi număr foarte restrâns.

f) Solda gradelor inferioare mică: un sergent pri-
mește pe zi în afară de hrană numai 1 c roană.

g) Un regiment cu 3—4 Batalioane a 3 companii
infanterie și o companie mitraliere a 6 piese — armătura la
inf. arma Löebel.

În 29 Aprilie s'a dat în sala de serbare a hotelului
Kronprinz un concert românesc urmat de dans, aranjat de
Societatea Corală din Timișoara.

Au luat parte pe lângă numeroși ofițeri Francezi și
Sârbi și Generalul Pruneau, Generalul Gruici, Colonelul
Lonkevici și Luricici.

Protopopul Român l-am așezat în centru având pe
Generalul francez în dreapta și pe cel sârb în stânga.

Din buletinul de informații din ziua de 30 IV.

Manifestația care fusese aprobată în principiu pentru
ziua de mâine 1 Maiu, s'a interzis de către Comanda-
mentul Sârb. S'a luat măsuri pentru a nu se putea pro-
duce nici-o turburare, instalându-se mitraliere și unități
de trupe în diferite puncte ale orașului.

Funcționarii Căilor Ferate sunt constrânși a renunța
la greva propusă; se crede că trenurile vor merge mâine
regulat în întregul Banat.

Ofensiva română mărește din ce în ce simpatiile
populației pentru Români.

Ziare:

a) — La 20 IV. s'a proclamat unirea Muntenegru-
lui cu Sârbii, Cruații și Slovenii.

b) Din „Neue Freie Presse“, Consecințele plecării din Paris a delegațiunii italiene ar putea aduce pe Italia în starea de a semna o pace separată cu inamicii săi.

c) — Trupele Poloneze comandate de Generalul Pilsudski intrate în Viena de Duminica Paștelor s'au îndreptat spre Minsk. Bolșevicii sunt respinși spre răsărit — scopul: a desrobi ținuturile pentru a putea apoi face plebiscit.

În ziua de 1 Maiu sosește la Timișoara misiunea ziaristilor interaliați conduși de Dl. Dr. Moroianu.

Aceștia în trecere spre Arad au avut întrevederi cu Generalul Gondrecourt și cu reprezentanții români, unguri, șvabi și sârbi.

Mențin încă frumoase impresiuni dela manifestația de simpatie făcută de românii arădeni, fapt comunicat chiar la gara unde am fost primiți de un mare număr de români din Timișoara. — *In după amiaza zilei și în locuința Domnului Dr. Ciobanu s'a discutat împreună cu reprezentanții presei situația adevărată din Timișoara și părțile centrale ale Banatului*, dându-ne toate informațiile necesare precum și arătând marea nemulțumire ce o provoacă prezența Sârbilor în întreg Banatul. — Ei pleacă spre Reșița și mi-au promis că vor studia în detaliu și situația din Județul Torontal.

Ziua de 1 Maiu calmă, nu s'a produs nici un accident din cauza măsurilor energice luate de Sârbi. Tramvaiele n'au circulat, restaurantele, magazinele au fost închise toată ziua.

Din buletinul de informațiuni în ziua de 2 Maiu.

a) — Partidele politice se grupează pentru a face să renască sentimentul ungar național și urmăresc a forma în Banat un centru de ordine și disciplină de unde în urmă să alimenteze mișcarea bolșevică.

b) — Prețul alimentelor și diferitelor articole sunt în urcare.

c) — Dela o persoană demnă de toată încrederea sosită în 29 din Budapesta unde a stat 2 săptămâni am următoare informațiuni:

În Budapesta calm, străzile pline de lume, magazinele majoritatea închise din cauza lipsei de mărfuri. Teatrele func-

ționează regulat și toate 6 sunt pline. Bolșevismul pierde din aderenți — cei rămași cearcă să-l menție prin teroare.

Armata roșie ar conta c'am 100.000, recrutările merg greu. Formarea armatei voluntare a dat rezultate slabe având în vedere principiul comunist al conservării de sine.

Trupa nedisciplinată, rău îmbrăcată și echipată. În prezent se forțează tinerii să se înroleze amenințându-i că le vor suprima cartelele de hrană — acest regim dacă prin constrângere ar furniza militari apoi cu siguranță că nu va da soldați.

Ofițerii obligați sub amenințare de moarte să se înroleze. La sate, târguri, antibolșevicii se opun la rechiziții.

Locuitorii Budapestei gândesc cu bucurie la perspectiva intrării trupelor liberatoare, promet a-i primi cu arcuri de triumf — ar prefera să fie trupe franceze. Sunt la curent cu ofensiva română și ne consideră de armată de capitaliști și boeri cu interes de a stârpi bolșevismul.

Proletarii cred că trupele trimise într-un ajutor vor opri pe români la Tisa.

În Budapesta nu sunt fortificații, în oraș ca în împrejurimi nu e cavalerie. Un important depozit de muniții a sărit în aer Sâmbăta trecută.

d) — Ziariștii interaliați au fost primiți eri de către Generalul Pruneau a cărui atitudine a fost complet pentru cauza noastră în Banat. — La această întrevedere a asistat. Seara a urmat o masă comună, dată de către românii Timișoreni în onoarea corespondenților, la care au vorbit Dr. Moroianu și subsemnatul și a răspuns corespondentul francez închinând pentru M. S. Regele.

În 6 Maiu înainte de următoarea dare de seamă asupra evenimentelor petrecute în decursul săptămânei.

a) — Săptămâna relativ calmă, mișcările dela Reșița au fost imediat astâmpărate. Ziua de 1 Maiu calmă atât în Timișoara, cât și în zona ocupată de sârbi. Trenurile au mers regulat, viața industrială complet întreruptă pentru a acea zi. În Lugoj a fost o mare întrunire socialistă la care au asistat peste 1000 de persoane —

fiecare breaslă s'a prezentat cu steaguri și inscripții roșii în care se proslăveau socialismul, comunismul și internaționala.

b) — Sârbii încearcă să-și atragă simpatiile populației, însă nu se dau la o parte când este vorba de a anihila activitatea persoanelor de o altă naționalitate, și care ar putea influența opinia publică în defavoarea lor.

Ungurii, în ultimul timp, par a fi căzuți în marea deziluzie cu privire la idealul lor național.

Românii, Inteligența și țărani, sunt foarte conștienți de dreptul lor asupra pământului bănățean și anihilează cu mult tact și chibzuială pornirile foștilor și actualilor stăpânitori.

Francezii încearcă a face pe neutrii, însă nedepunând prea mult interes pentru a trata chestiunile a (fond) nici o națiune nu e mulțumită cu ei, în regiunile în care ei administrează.

Pot sublinia însă că asentimentul general și opinia tuturor naționalităților se găsește în prezent îndreptat spre noi.

c) — Comandanțul Diviziei 17-a Franceză părăsește în 8 Maiu Timișoara, instalându-se în mod provizoriu la Mocrin (Vest Chichinda Mare).

Va rămâne un Batalion din Regimentul 53 la Mehadia, un Batalion la Arad, care împreună cu un grup de artilerie și pioneri sunt puse sub comanda Generalului Tournandre, cu reședința în Lugoj și cu titulatura de: Comanda administrativă din Banat (zona ocupată de Francezi).

d) — Domnul Doctor Ciobanu unul dintre frunțașii de aici, îmi dă următoarele date concrete asupra maltrătarilor mai prospete a țăranilor din jurul Timișoarei.

În ziua de 1 Maiu a venit din satul Dracina (Cercul Buziaș) trei gradați sârbi au chemat la Primărie pe Petru Cozoc Nr. casei 113, l-au bătut cu un bici peste obraz și l-au lovit cu patul armei până a căzut leșinat. Mi-a prezentat un certificat medical eliberat de Dr. Weiss Tevoar. Motivul: a lăsat caii să pășuneze pe izlazul comunal.

În comuna Chevereșul Mare au bătut și arestat pe

următorii locuitori care n'au vrut să plătească dările impuse de sârbi declarând că vor să aștepte rezultatul conferinței de pace: George Preleci Nr. casei 20, Nicolae Voina Nr. casei 65, Trefic Bărbos Nr. 112, Ioan Damian Nr. 92, Nicolae Rosin Nr. 124, Nicolae Florea Nr. 353, Ioan Blindariu Nr. 331, Ioan Ghercea Nr. 112, Trifon Roșu Nr. 157, Petru Iovănescu Nr. 168, Iosef Mizaș Nr. 189, Pavel Ghercea Nr. 215, Nicolae Bărbos Nr. 82, și Nicolae Ionescu Nr. 39.

Locuitorii au fugit de spaimă prin poduri și stau ascunși (am intervenit la Comandamentul Sârb promițându-mi că se va lua măsuri de îndreptare).

În ziua de 4 Maiu s'au mai arestat încă 19 locuitori care legați de mâini au fost internați în Timișoara.

La intervenția ce s'a făcut pentru acești din urmă mi s'a arătat că localitățile din jurul Buziașului s'au încorporat la Timișoara și că aparținând la Serbia, acești oameni se vor judeca după legile sârbești.

— În toate comunele ocupate de Sârbi s'au introdus Jandarmeria Sârbească iar în Biserică preoții au primit ordin să pomenească pe Regele Petru.

e) Știrea despre plecarea Generalului Berthelot din România a produs un regret unanim, și la aflarea vestei nenumărate comune au trimis telegrame de omagii. Garanterez numai de acelea transmise prin mine, direct la București, restul care au fost predate la oficiul civil probabil că vor fi nimicite.

La Lugoj s'a pregătit o mulțime de lucruri de mână cu motive românești, care se vor oferi Comandantului în trecerea sa spre Paris.

f) — Plecarea Comandantului Francez din Timișoara produce o adevărată panică, printre populația românească care vede începutul unei ere de dominație sârbească. — Așteaptă cu încredere sosirea armatei române pentru care au cea mai mare admirație pentru disciplina și eroismul trupelor noastre în ultimile lupte avute cu ungurii.

În 9 Maiu trece prin Timișoara Generalul Berthelot
Pe peronul gării se afla o mulțime imensă de român.

care iau oferit nenumărate cadouri în special covoare și țesături românești.

Am salutat pe Generalul Francez în numele românilor din Banat, la care mi-a răspuns că în curând se apropie ziua mare pentru toți românii, când toți vor putea juca hora României pe fruntăriile visate de fiecare. Răspunsul a provocat un delir neînchipuit printre toți asistenții.

Ziua de 10 Maiu este serbată în mod excepțional de către toți românii. — La biserica românească protopopul a servit un tedeum și a ținut o însuflețită vorbire în biserică. — Nu a fost nici-o manifestație pe strădă, din cauza sărbilor.

La Lugoj orașul a fost complet pavoazat cu steaguri tricolore. Este prima dată când pe edificiile acestui oraș a fluturat culorile naționale.

— În ziua de 10 Maiu împreună cu Domnul Maior Dumitriu Haralambie, atașat la Belgrad pe lângă armata franceză, am văzut pe fruntașii români din localitate: Dr. Ciobanu, Dr. Adam, Dr. Cosma, Protopopul Oprea, cu care s'a discutat situația actuală din Banat și eventuala organizare administrativă care ar urma în urma sosirii armatei românești în părțile Lugojului și ale Timișoarei deocamdată.

Sârbii continuă recrutări în zona ocupată de ei în Banat iar în județul Timiș se face o mare propagandă sârbofilă printre șvabi.

Am luat contact cu Dr. Muth, conducătorul șvabilor care mi-a declarat că în prezent este devotat ideii care convine tuturor șvabilor — ~~aceia de a rămâne cu toți uniți~~ aceleș țări (întregirea teritorială a Banatului). Este un mare progres întrucât acest personaj mai înainte nu credea în posibilitatea de mărire a României și chiar evita să ia legătură cu mine.

El mi-a comunicat că este convins că Sârbii vor evacua în curând Timișoara și aceasta bazat pe faptul că în prezent ei ridică și transportă până și mobilele din diferite instituțiuni ale fostului stat ungar.

— La 13 Maiu raportez Comandantului că Sârbii au început transportarea instalațiunilor la poșta centrală

din Timișoara și au început inventariile dela Curtea de Apel, Tribunal și Judecătoria în vederea mutărei lor în teritoriul sârbesc.

Domnul Dr. Ciobanu fruntaș român din localitate (In consiliul național) m'a informat că Moara din satul Kis Becskerek (lângă Timișoara) dispune de o cantitate de 20 vagoane făină calitate cea mai bună, grâu și porumb pe care ar punea imediat la dispoziția armatei române. Știind ce nevoie de făină este la noi, am mers împreună cu Domnia-Sa la Prefectura sârbească și la Generalul Lönkevici care a aprobat acest transport în schimbul unei cantități egale de cărbuni, petrol și țitei.

La 14 Mai sunt primit în Mocrini de către Generalii De Lobit, Comandantul Armatei Franceze din Ungaria și Generalul De Charpy, Comandantul Diviziei 67 franceze din Seghedin la care a luat parte și Generalul Pruneau cerându-mi să le expun situația armatei române de pe frontul de Vest.

Generalul De Lobit mi-a arătat că lângă Măcău a trecut în revistă o unitate românească, și și-a exprimat toată admirația pentru modul desăvârșit cum s'a prezentat și se consideră fericit de a fi avut ocazia să ia contact cu câți-va ostași din brava armată română.

Vizita acestor Generali la Comandamentul Diviziei a 17-a Colonială ar avea de scop un schimb de vederi între Comandanții marilor unități franceze.

Din informațiuni sigure la Budapesta au început greve : populația suferă de foame. Bela Kun exercita puterea prin teroare, disciplina în garda roșie descrește, cu toate măsurile severe ce se iau. — La Czeglet 50 de soldați ar fi refuzat să se supună ordinelor, au fost judecați imediat și executați.

La Seghedin Tisa amenință să inunde orașul.

În 16 Maiu aflu dintr'o conversație cu Generalul Pruneau.

a) — Generalul Berthelot în trecerea sa prin Paris. a spus Generalului Charpy (fostul șef de stat Major), că cele trei divizii franceze din România vor fi retrase în curând deoarece guvernul român nu le mai găsește necesare

întrucât e destul de stăpân pe situație și sigur în armata națională.

b) — Clemenceau este contra unui amestec în chestiunile interioare ungare, el ar fi influențat oprirea înaintării aliaților.

c) Generalul arată mare atașament pentru cauza românească.

În 20 Maiu trimit următoarele informațiuni :

Din Timișoara s'a terminat cu transportul băncilor, Poștei, Tribunalului, Școalei Agronomice, precum și mobilierul dela mai multe școli și e în curs cu ridicarea atelierului de C. F. și materialul rulant.

— În mai multe sate ca : Obeva și Kubekhaza s'a renunțat de către Sârbi la recrutări și chemări de contingente mai vechi.

În satele din Torontal și o parte din Timiș jandarmii se poartă foarte brutal cu populația românească exemplu : În sat Chinez (20 km. N. V. de Timișoara) sub influența preotului sârb, jandarmii brutalizează pe locuitorii care poartă tricolorul românesc și care exprimă cele mai mici sentimente românești.

Sârbii sunt mai severi cu privire la limbă decât Ungurii și au impus în școli istoria și limba sârbească de 3 ori pe săptămână. S'a oprit portul cocardelor tricolorilor aliați. S'a introdus pedeapsa de 25 lovituri care revolta chiar și populația sârbească pentru moment entuziasmată.

Dela un soldat sârb de origină român (Valea Timocului) Românii din aceasă regiune și care fac parte din armata sârbească sunt foarte mult supraveghiați.

23 Maiu : Sârbii continuă și despuierea orașului Timișoara, în prezent au început *ridicarea mobilierului din spitale și medicamentele din farmacii.*

Ajutorul meu Locotenent Bojincă, mergând pe stradă în fața localului unde se afla Biroul Misiunei Române, a fost acostat de către un soldat sârb care l'a apostrofat zicându-i înjurii și la adresa armatei noastre. Am făcut aceasta cunoscut Comandantului francez și sârb care au luat măsuri că asemenea fapte să nu se mai repete.

Informatorii veniți din Ungaria arată pe lângă disol-

varea diferitelor unități dar și faptul că trupele ungare sunt cu moralul ridicat însă foarte nemulțumiți cu privire la hrană. — Populația duce mare lipsă de alimente și așteaptă cu bucurie o eventuală sosire a aliaților.

Doctor Victor Desnay din Timișoara, profesor și membru în societatea de arte și istorie a Ungariei de Sud s'a prezentat la mine, rugându-mă să intervin pe lângă Comandamentul francez pentru a lua măsuri să oprească pe sârbi să ridice conținutul selecțiunilor de muzee. — Am intervenit pe lângă Generalii francezi care au dispus oprirea acestei dispunerii prin siguranța franceză.

25 Maiu: Cursul coroanei se fixează la 450 coroane egal 100 franci și 300 coroane egal 100 dinari, 200 coroane egal 100 lei.

— In urma intervențiilor pe lângă Comandantul francez s'a trimis instrucțiuni Generalului Tournader a înlocui de urgență în Banatul de Est autoritățile ungurești prin cele locale. Ducându-mă la Lugoj și luând legătura cu fruntașii români localnici am propus ca Prefect de Caraș Severin pe dr. George Dobrin, iar subprefect pe Domnul Ioan Băltescu care până atunci fusese primar, iar ca primar pe Dl. Harambașa.

Dela Generalul Pruneau capăt următoarea părere: Pentru a evita ciocniri inevitabile cu urmări dureroase pentru toți, Domnia-Sa vede necesitatea ca Divizia 17-a franceză să ocupe cu unitățile ei întreg Banatul, prin aceasta să oblige pe Sârbi să evacueze partea din Banat să revină României și în urmă să protejeze treptat la înlocuirea administrației maghiare sau sârbe prin aceia românească. Numai după ce o întâlnire cu Sârbii ar fi exclus Români să ia definitiv imperiu. — Mi-a comunicat că în acest sens Domnia-Sa a raportat la Constantinopol Domnului General Franchet D'Esperey.

Un incident regretabil pentru Francezi s'a întâmplat la Arad unde la intrarea în oraș a Dlui Lt. Colonel Vasilescu Cristea împreună cu o mică trupă autoritățile franceze s'au opus.

Sa dat din nou instrucțiuni, ofițerilor francezi să procedeze în asemenea cazuri cu multă diplomatie spre a evita orice fel de incident.

28 Maiu : Dela Serviciul de Siguranță Francez din Timișoara.

Toate partidele așteaptă cu îngrijorare rezultatul conferinței de pace dându-și seama că Banatul în niciun caz nu va mai rămâne unguresc.

O întrunire a Consiliului General al Municipiului ținut Duminică 25 Maiu s'a luat ca propunere ca noua formație a Consiliului să fie compusă din 25% Șvabi, 25% Români, iar restul Sârbi. Aceasta din cauză că partidul unguresc vede în politica sârbă o tendință de a se uni cu ei pentru a forma majoritatea. Svabii sunt împărțiți în două partide. Partidul Pangermanist (Saxon) care dorește alipirea cu România în speranța că le vor acorda o autonomie completă, celălalt partid al Dr. Muth în ultimul timp înclina spre Sârbi.

Luând în considerare declarațiile acestui Domn făcute mie în 12 Maiu, se poate vedea cum oscilează părerile politice.

Toți funcționarii orașului : poliția, finanțe, căi ferate, etc, au fost avizați de prefect ca să înceteze a mai face o politică socialistă, căci în caz contrar vor fi revocați.

Lucrătorii au reușit să obțină o mărire de salar de 30%. Șefii partidului socialist țin adunări secrete în fiecare săptămână.

Partidul român se ocupă cu viitoarea administrație românească pentru a organiza și în toate cercurile intelectuale din oraș nu se vorbește decât de sosirea armatei române.

Sârbii continuă cu ridicarea mobilelor de orice gen și cu transportarea lor la Belgrad. În ultimul timp s'a ridicat serviciul greutăților și măsurătorilor.

Autoritățile sârbești recrutează toți supuși slavi între 24 — 25 ani, cari locuiesc în Timișoara, trimițându-i spre Kikinda, la 24 Maiu Comandamentul armatei sârbe din Timișoara a semnalat Comandamentului francez că materialul și pansamentul și instrumente din laboratorul Spitalului civil din Timișoara a fost luat în primire de către Sârbi.

Asta înseamnă că vor să-l treacă în Serbia.

Prin ordinul Nr. 6597 se dispune de către Comandamentul Trupelor din Transilvania că cu începere dela 1 Iunie orice persoană care trece din Banat în Transilvania să aibă și viza unuia din ofițerii români în legătură.

În Timișoara cu începere dela 20 Maiu rămâne comandant al Diviziei de Cavalerie Morava Generalul Lonkevici, restul a plecat spre Essek în Croația.

Comandamentul armatei franceze de Ungaria își va muta zilele acestea Postul de Comandă la Kikinda Mare. Cauza, numeroase incidente între ofițerii Sârbi și Francezi.

Un ofițer sârb din statul Major al Diviziei de Cavalerie mi-a comunicat că s'ar fi primit ordin ca trupele sârbești din Timișoara să fie gata de plecare cu începere dela 5 Iunie.

La această veste Generalul Pruneau și-a exprimat dorința ca să i se comunice intrarea trupelor românești în Timișoara pentru a lua parte și el.

Din darea de seamă cu informații asupra evenimentelor petrecute în decursul dela 31 Maiu la 4 Iunie în orașul Timișoara.

a) Eri noaptea la orele II a sosit un transport de 750 recruți sârbi între 20 — ani, erau îmbrăcați, fără arme, conduși de câțiva ofițeri și soldați armați.

Până în prezent a mai sosit nopțile trecute aproximativ 2500 de recruți. Cred că sunt echipați din depozitele de aci și apoi trimiși diferitelor unități din Banat.

După o știre neîndestul de controlată sârbii ar fi început cu lucrări de întărire la Temesghermăt (13 km. N. E. de Timișoara și în apropierea orașului.

b) Contingentele mai bătrâne de 35 ani cari fuseseră demobilizate au primit ordin să se prezinte din nou la corpuri.

c) Ofițerii unguri din regiunea Timișoarei internați la Pajarovatz, au fost eliberați sub condițiunea de a se înscrie la Seghedin în garda albă ungurească.

Printre aceștia este și un român Vasile Lazăr, ofițer activ care a declarat că se va înscrie și el în armata ungară.

d) Tournadre a fost înlocuit la Lugoj prin Colonelul Betris. Generalul a primit ordin să se ducă la Arad.

e) Isprăvind cu mutarea averei fostului stat ungar, în prezent sârbii începe rechiziționarea averilor societăților private.

La 3 Iunie, un ofițer sârb s'a prezentat la fabrica de bomboane „Kandia“ și în numele Ministerului sârbesc a cerut inventariile fabricii și ale casei. La fel a procedat și la fabrica de încălțăminte „Turul“.

S'a început demontarea atelierelor de cale ferată.

Directorii de bancă au fost convocați de prefectul Filipon impunându-le să subscrie la un împrumut jugoslav. Majoritatea populației aștepta cu mare bucurie sosirea armatei române.

f) Sârbii au vrut să provoace la Timișoara un plebiscit care nu a succes din cauza frunțașilor unguri și șvabi care s'au opus din răspuțeri, înțelegând a se face un plebiscit în tot Banatul.

În 8 Iunie Generalul Pruneau este numit șef al misiunii militare franceze la Belgrad, iar ca înlocuitor la comanda Diviziei 17-a, Generalul Goubet.

Din informațiile trimise în 9 Iunie:

a) Sârbii continuă a transporta materiale, mobile, instrumente de precizie, articole de îmbrăcăminte și încălțăminte din Timișoara. Din toate partidele se aud plângeri.

Activitatea industrială și comercială e amenințată să fie întreruptă. Autoritățile sârbe dorind transportarea instalațiilor de radiografie din spitalul local în valoare de câte-va sute de mii de coroane, a însărcinat cu ridicarea acestora pe specialiști care au refuzat.

Din cauza grabei ce o depun sârbii Comandamentul militar a trimis un ofițer și 50 soldați care au ridicat în întregime instrumentele de precizie, dar din cauza modului cum au fost mutate s'au stricat nerămânând decât materialul brut.

10 Iunie: Din presa Italiană: Ziarul „Mesagero“ din 29 Maiu cuprinde un articol „Vechea și noua Românie“ scris de un corespondent care a făcut un voiaj în România în scopul de a culege informațiuni politice.

Articolul în rezumat:

Populația Banatului foarte iritată de svonurile care circulă că ar fi atribuite la Serbia. Mulți fruntași români bănățeni prevăd și doresc războiul cu Jugo-Slavia.

Correspondentul arată că Banatul formează un tot geografic și economic care nu poate fi împărțit și termină cu observațiunea că ar fi o greșeală ca să strice armonia viitoare a Europei Centrale pantru a satisface Jugo-Slavia care nu are sorți de vitalitate.

Printr-un raport înaintat Comandamentului dela Sibiu arăt cazul regretabil întâmplat la Jimbolia unde 5 ofițeri români din care unul ofițer superior Maiorul Moscu Teodor au fost arestați în Comenduirea sârbească din Timișoara aduși sub escortă de soldații sârbi.

Deasemenea am arătat și încă 6 cazuri de incidente între Sârbi și militari Români care erau în trecere prin teritoriul ocupat vremelnic de Sârbi. Comunicând și Generalului sârb aceste cazuri, Domnia-Sa cu toată buna voință arătată până în prezent mi-a destăinuit că o oarecare nemulțumire ar avea și din următoarele fapte:

a) Biroul cu ofițerii Români din Timișoara ar trebui să fie acreditat pe lângă autoritățile sârbești deoarece nu a rămas în oraș nici un fel de comandament francez.

b) Existența în local a acestui birou a unui aparat Hugues și telefon direct cu Sibiuul jenează foarte mult Comandamentul sârbesc.

c) Având în vedere spiritele agitate din zona Banatului ocupată de ei, roagă să se împuțineze la minimum numărul ofițerilor Români care ar veni în uniformă.

I-am arătat imediat autoritatea Generaliului Gruici (fost Comandant al armatei sârbești din Banat pentru funcționarea Biroului și a aparatului cu telegrafie.

— In 13 Iunie Comandantul Diviziei 17-a Franceze își mută postul de comandă dela Mocrei la Torokanița (pe Tisa) 15 km. Sud de Seghedin.

In Timișoara în după amiaza de 14 Iunie și în fața Comandamentului sârbesc s'au strâns 1200 de lucrători ai fabricii de încălțăminte Turul manifestând contra ridicării mașinilor de către Sârbi.

In 21 Iunie a sosit la Kikinda Mare Prințul regent

Alexandru al Serbiei pentru a face o vizită de curtuazie Comandamentului Francez. La aceste solemnități am fost invitat să iau parte.

În noaptea de 20 Iunie pe când eu eram la Kikinda Mare Locotenentul Bojinca, rămas în Timișoara dă următoarea telegramă Comandamentului Jandarmilor din Lugoj: „1200 Sârbi direcția spre Topolovăț și Bega, 22 mitraliere și 4 tunuri. Populația necăjită aici (Timișoara) că n'are electricitate, apă, iar trenurile nu mai merg,—“

La aceasta Maiorul Pop raportând imediat cazul Comandantului francez, trimite și o telegramă la Marele Cartier General din București.

Însărcinat de Cartierul General să anchetez cazul, am constatat următoarele:

Cauza acestui incident provine din faptul că în ajun la Coștei (10 km. Nord Lugoj) s'au închis stăvilarele care duc apă Timișului în albia râului Bega care trece prin Timișoara și pune în mișcare majoritatea din turbinele Fabricelor și Uzinelor din acea localitate.

Prin scăderea apei toate șlepurile încărcate cu diferite obiecte și materiale pe care Sârbii le duceau spre Tisa și Belgrad s'au împotmolit, deasemenea electricitatea morile, uzinele etc. n'au mai funcționând orașul a rămas în complet întuneric, fără tramvae fapt care a enervat pe Sârbi și a făcut pe Locotenentul Bojinca să creadă o informație ca cea dată la Lugoj fără a o controla.

Sârbii nu trimesese absolut nici-o trupă spre linia de demarcare.

2 Iulie:

Din darea de seamă asupra situațiunii din Timișoara din ultimul timp:

1) Situația politică:

Sârbii din cauza atitudinii lor din ultimul timp, au pierdut toate simpatiile populației, rămânând pentru ei numai persoanele plătite sau interesate.

Pentru a se înceta greva dela căile ferate s'au adus funcționari din Belgrad. Motivul grevei: Parte din cauză că nu mai primește salariile dela 15 Maiu și parte din cauza că s'a observat că Sârbii trimiteau locomotive și

material rulant spre Belgrad. Oficial s'a trimis peste Dunăre 2 locomotive, în fond sunt mult mai multe.

Cifra greviștilor 600 angloiați.

Printre țărani și lucrătorii agricoli se observă mare enervare datorită svonurilor ce circulă că Sârbii vor rechizițona recolta din Banat și o va trimite în Serbia.

La 27 Iunie Generalul Franchet D'Eperrey a vizitat Timișoara.

b) Presa locală:

Nu vibrează unison. Toate articolele conțin polemici. Jurnalul „Sloga“ (românofon), schimbă articolele puțin curtenitoare cu „Schwabische presse“. Celelalte jurnale sunt contra lui „Deutsche Wacht“ pe care îl acuză că ar fi scris că Banatul nu poate fi decât al șvabilor cinstiți care vor trăi în deplină armonie cu Sârbii onești.

c) Situația economică:

Aproape aceiaș. Țăranii au mai scumpit prețurile alimentelor. Guvernul sârb ar fi ordonat să nu se mai plătească salariile funcționarilor statului cu începere dela 1 Iulie. Cărbuni lipsesc aproape complect și în curând se va restrânge circulația tramvaelor și reduce curentul luminei electrice.

Circulă versiunea: Sârbii intenționează demontarea mașinilor dela școala de mișcare din Timișoara.

În decursul dela 16—22 Iunie au fost trimise spre Serbia mai mult de 300 vagoane încărcate.

La 4 Iulie: Raportez următoarele:

Telefoanele din casele private și caii ce aparțineau orașului Timișoara au fost ridicate de o comisie trimisă din ordinul Guvernului Sârb. Aparatele au fost destinate Ministerelor din Belgrad.

Comercianții au trimis delegați Comandamentului sârb local propunând răscumpărarea telefoanelor. Ei au adăogat că cu bani oferii Guvernului sârb ar putea oferi telefoane bune și noi din Paris și Londra. S'a intervenit în acest sens la Belgrad de unde s'a răspuns că guvernul consimte a lăsa aparatele absolut necesare în condițiunile arătate mai sus pentru: Birourile de presă, avocați și bănci.

O delegație din industriași și comercianți prezentați la Belgrad pentru a protesta contra prădării Timișoarei,

au primit asigurări că se va suspenda orice ridicare (câteva zile mai târziu la 21 Iunie s'au expediat 4 vagoane de încălțăminte în valoare de 2 milioane coroane și 2 vagoane mărfuri).

Populația este din ce în ce mai nemulțumită de purtarea sărbilor care consideră acum ca pradă de război și interiorul caselor private. Exemplu: La 25 Iunie au intrat militari Sârbi în locuința Colonelului Seerhers și a inventariat tot mobilierul și argintăria. În prezent populația e lipsită de apă, de mijloace de comunicație, de telefon, de mărfuri, de încălțăminte și supuși la o scumpire de trai considerabilă precum și amenințați de o grevă generală.

În 5 Iulie orele 12 s'a prezentat la Biroul Român un Colonel Sârb cu ordin de a ridica aparatul Ilugues. — La protestările energice și la intervenția telefonică la Belgrad acest aparat cu telegrafie atât de necesar a fost lăsat mai departe să funcționeze pentru noi.

La 19 Iulie: Ca urmare la pr testul Generalului De Lobit în numele Entenei făcute la Belgrad, contra rechizițiilor pe cari Sârbii le fac și continuă a le face în regiunea care e atribuția României; Voevodul Mikici a răspuns că cu începere de astăzi 19 Iulie orele 12, s'a dat ordin a se înceta orice richiziție din partea sărbilor pe acest teritoriu.

În seara de 20 Iulie se dau ordine la toate unitățile franceze să întărească supravegherea pe front și a menține în ori și ce caz pozițiile ocupate în prezent, pentru Divizia 76-a franceză care se află în legătură cu armata română, se ordonă a menține legătura cea mai strânsă ajutând-o cu focuri și întrebuintând toată aviația pentru recunoașteri. În această zi începe acțiunea contra armatelor românești din partea Ungurilor la care urmează luptele și marșurile armatei noastre contra Budapestei.

La 23 Iulie raportez următoarele informații din sursă sigură.

Din Timișoara s'a ridicat și transportat următoarele:

— La 12 Iulie spre Becikerech: 3 vagoane cu materiale căi ferate, un tren special spre Vârșet cu 13 vagoane boi, cai și porci, 15 vagoane cu automobile ca-

mioane, mașini agricole și trăsuri, 13 vagoane cu material de căi ferate.

— La 15 Iulie spre Baziaș: 10 vagoane trăsuri regimentare ungurești, 5 vagoane mobile, 2 vagoane cai.

— La 16 Iulie spre Baziaș: 2 vagoane mobile, 1 vagon cai, 2 vagoane tuburi metal, 3 vagoane mașini și 2 vagoane închise și plumbuite.

— La 17 Iulie un tren special spre Vârșet (36 vagoane) cu lemne, scânduri, mobile, lenjerie și paturi de spital.

— La 18 Iulie un tren special spre Becikerech cu 2 vagoane mobile, 3 vagoane mașini agricole, restul vagoane plumbuite.

Afară de aceasta s'au transportat spre Bekicersch multe materiale în șlepuri pe canalul Bega.

— In 25 Iulie a trecut prin Maghiarkanitza prințul regent sârb, fiind salutat de ofițerii statului major al Diviziei 17-a franceze.

Alteța Sa Regală m'a întrebat asupra situațiunei pe frontul nostru, arătându-se foarte satisfăcut de rezultatul obținut.

Urmează informațiuni de ordin pur militar cu privire la organizarea, intențiunile și acțiunile unităților din armata ungurească.

In 4 August postul francez interpretează o telegramă semnată de Lt. Colonel Nicolau în care anunța intrarea trupelor române în Budapesta în 4 August orele 16,30.

Generalul Goubeau Comandantul Diviziei 17-a Colonială Franceze în timpul mesei de astăzi când s'a sărbătorit succesele armatei noastre și intrarea în Budapesta m'a însărcinat a transmite Domnului General Prezan și Domnului General Mărdărescu, Comandantul Trupelor din Transilvania admirația și bucuria sinceră pe care o simte Domnia-Sa precum și toți ofițerii Diviziei sale, pentru succesele repurtate de armata română, care aduce un așa de folositor aliaților, înlocuind pregătirea păcei, înlăturând bolșevismul și întărind prestigiul țarei asigurându-i un viitor stăluțit.

Lt.-Colonel P. TOCINEANU
Comand. Reg. 12 Vânători de Munte

CAPITOLUL III.

Reprezentanții poporului șvăbesc din Banat și Unirea Banatului

Mit Gott !

Ein Rückblick

Von Victor ORENDI-HOMMENAU, Temeswar

Die Erinnerung ist bekanntlich das einzige Paradies, aus dem wir nicht vertrieben werden können. Und je grösser die Ereignisse sind, an die sich unser geistiges Auge heftet, umso leuchtender sind auch die Bilder und Gestalten, die aus dem Dunkel der Vergangenheit emportauchen und unser Dasein mit Licht und Glanz erfüllen. Hundert Jahre lang lag Dornröschen in einem todesähnlichen Schlaf, und Schloss und Gärten waren verzaubert, bis urplötzlich der Prinz kam, der Dornröschen wachküsste. Aber was bedeuten kurze hundert Jahre gegen die tausenzehnjährige Knechtschaft des rumänischen Volkes, und was bedeutet die Erweckung einer Jungfrau aus tiefem Schlafe gegen die Befreiung von Millionen Seelen, die gestorben schienen, zu neuem Leben und zu neuer Tatkraft? Der stolze Traum von tausend Jahren, der in den Besten des rumänischen Volkes wie ein heiliges Feuer brannte, fand urplötzlich Erfüllung, und aus den Ruinen einer morschgewordenen Vergangenheit stieg einem Phönix gleich das junge Grossrumänien empor, mit den Fittichen eines Adlers und dem stolzen Hoffen eines Kaisers, der den Tron seiner Väter bestieg...

War es nicht ein besonderes Geschenk Gottes, dieser wunderbaren Befreiung eines Volkes und dessen

Auferstehung beigewohnt oder ihr gar hilfreiche Hand geboten zu haben? Und wer hätte unsere rumänischen Brüder besser verstehen und sich über ihre Vereinigung aufrichtiger und ehrlicher freuen dürfen, als gerade die *Banater Deutschen*, die Jahrzehntlang ein Scheindasein lebten und, mit den Rumänen zusammen völkisch und kulturell unterdrückt waren? Leider brachten nur ganz Wenige die Einsicht und das Verständnis auf, dies zu tun, denn die grosse Masse der Banater Schwaben, besonders auch soweit ihre Intelligenz in Betracht kam, schwamm im ungarischen Fahrwasser und konnte sich, trotz der weltbewegenden Ereignisse, die dem Imperialismus gewisser Kreise ein jähes Ende bereiteten, nicht von der alten Mentalität befreien. Einzig und allein die Männer der „*Ungarländischen Deutschen Volkspartei*“, die schon *vor* dem Krieg an der Seite der Rumänen standen, und zu deren Führern ich zu zählen die besondere Ehre hatte, gaben unverhohlen ihrer Freude über den Umschwung der Dinge Ausdruck und stellten sich mit Liebe und Begeisterung in den Dienst der gemeinsamen Sache. So war es gewiss kein Wunder, dass die sogenannten Volksparteiler aus der Vorkriegszeit ihre rumänenfreundliche Haltung auch zurzeit der serbischen Besatzung beibehielten und Rudolf *Brandsch* und seine Freunde auch *nach* dem Krieg konsequent die Wege gingen, die sie schon 30 und etliche Jahre vorher beschritten hatten.

Zu den am meisten verfolgten Führern dieser Richtung gehörte auch *meine* Wenigkeit. Ich musste die rüdesten Presse-Angriffe ertragen, die man sich nur irgendwie vorstellen kann, und wurde mehr als einmal mit Gefängnis und Kerker bedroht. So war ich auch einigermaßen gegen die Uebergriffe der jeweiligen Machthaber gefeit und bekannte meinen Standpunkt auch den Serben gegenüber offen, so dass ich weiter keine Bedenken hatte, einem ehrenden Rufe zu folgen, der mit seitens meines alten Freundes Rudolf Brandsch und des Herrn Dr. Pompil *Cioban*, welcher Letzteren ich seit vielen Jahren als warmfühlenden rumänischen Führer kannte, im März 1919 zuteil wurde, in dessen Hause (damals noch ~~Petőfi~~

gasse 4) einer Versammlung ausländischer Zeitungsschreiber beizuwohnen, die, unter Führung des damaligen Konsuls *Moroianu*, trotz der augenblicklichen serbischen Besatzung, auch nach Temeswar gekommen waren, um hier die Meinung der einzelnen Führer der im Banat lebenden Nationen, bezüglich der zukünftigen Zugehörigkeit dieser Provinz, zu erfragen. Es handelte sich also um eine ganz grosse Sache, denn die Serben sassen bereits in Temeswar und dachten nicht im Traum daran, sich von hier zurückzuziehen. Sowohl von rumänischer als auch von serbischer Seite wurden alle Beweggründe und Beweise für die eigene Stellungnahme ins Treffen geführt und es war wichtig, auch das letzte Wort der Völker selbst in die Wagschale zu werfen. In diesem Kampfe stand die Presse im Vordergrund. So war es nur begreiflich, dass die Freunde Rumäniens die bevollmächtigten Schriftleiter der grössten ausländischen Zeitungen, soweit diese im Dienste der Entente standen — vetreten waren Amerika, England, Frankreich, Italien und Belgien — ins Banat beriefen, damit sie aus eigener Anschauung die wahre Meinung der Bewohner dieses Landesteiles kennen lernen konnten.

Die betreffende Versammlung wurde durch Rudolf Brandsch und Dr. Pompil Cioban vorbereitet. Sie fand, wenn ich nicht irre, am 1. Mai 1919 statt. Seitens der Rumänen versammelten sich im Hause Dr. Ciobans eine ganze Reihe nationalgesinnter rumänischer Männer, von denen zunächst die Meinung des Präsidenten der Banater Nationalpartei Dr. Georg *Adam* angehört wurde. Dann kam der Führer der Magyaren, ein gewisser Dr. *Márton* zu Worte, der sich in klarer und unzweideutiger Weise für die Wiederherstellung der ungarischen Integrität aussprach. Als ihm aber bedeutet wurde, dass hievon keine Rede sein könne, erklärte er freimütig, dass für ihn dann keine weitere Lösung mehr in Frage käme.

Nun war *ich* an der Reihe. Ich wurde ebenfalls gebeten, meine Meinung zu äussern und beantwortete die an mich gestellten Fragen in französischer Sprache, indem ich darauf hinwies, dass die Mehrheit der Bevölkerung im Banat aus Deutschen und Rumänen beändest,

dass diese miteinander in Eintracht leben und dass die Deutschen aufrichtig und ehrlich den *Anschluss an Rumänien* erstreben. Nun erhob sich neuerdings Dr. Márton und richtete, mit der Begründung, dass ich voreingenommen sei, an Dr. Cioban das Begehren, er möchte auch Dr. Kaspar Muth, den ~~damaligen Führer der 48-er Schwaben~~, zur Besprechung laden und ihn ersuchen, seine Ansicht bezüglich der Zugehörigkeit des Banats auszusprechen. Herr Dr. Cioban erfüllte diese Bitte sofort, da Dr. Kaspar Muth in der nächsten Nähe seines Hauses wohnte, indem er ihn telefonisch anrief. Es vergingen keine 10 Minuten und Dr. Kaspar Muth erschien vor den versammelten Pressevertretern und Politikern, denen er auf die an ihn gerichteten Fragen die Erklärungen abgab, dass er die Wiederherstellung der ungarischen Integrität fordern müsse, dann aber, als ihm bedeutet wurde, dass die sogenannte Integrität eine verlorene Sache sei, eine besondere und unabhängige *Banater Republik* propagierte. Die Diskussion, die hierüber entstand, war ziemlich heftig, das Ende vom Lied war aber, dass Dr. Muth schliesslich erklärte, dass, wenn es schon nicht anders sei, die Banater Schwaben den *Anschluss an Jugoslawien* wünschen. Dies umsomehr, als die Deutschen im Banat ihre Brüder in Batschka und *nicht in Siebenbürgen* haben, wo die *Sachsen* leben, die weder gefühlsmässig, noch auch nach der religiösen Richtung hin, zu den süd-ungarischen Schwaben gehören. Diesen Standpunkt legte die „Schwäbische Volkspresse“ dann auch in einem besonderen Artikel wieder, der zwei Tage später in der genannten Zeitung erschien,

Publicăm în întregime articolul scris și semnat de cătră Dr. Gaspar Muth în ziarul „Schwäbische Volkspresse“ No. 26. Apărut la 21 Martie 1919 sub redact. Dr. Francisc Kräuter actualul deputat al Șvabilor în parlamentul României Mari.

Jos cu masca

Eu (Dr. Gaspar Muth) afirm și dovedesc că propaganda românească a început în Banat...

Există o propagandă fățișă și una subversivă (criminală), o propagandă directă și una indirectă. Înainte de câteva săptămâni, prin persoana Dlui Rudolf Brandsch, s'a încercat la noi șvabii începerea propagandei fățișe. Brandsch, după-ce fusese călătorit cu trenu separat la București și a depus acolo jurământul de credință, a apărut pe neașteptate la Timișoara și a bătut la ușa noastră. A vrut să se justifice!

A justifica...? El, care deja prin mai multe articole s'a dat drept cetățean român și care la sfârșitul articolelor sale întotdeauna a lăsat să trăiască patria sa nouă, el nu trebuie să se justifice... *Nu, el a vrut să ne prindă cu momeală pentru România.*

În consecință, Consiliul Național Șvăbesc n'a pertractat cu Brandsch, ci a condamnat și a desaprobat atitudinea sa pentru România (romanofilă).

Brandsch a recurs atunci la tactica propagandei indirecte, subversive (criminale). În Lugoj și în Caransebeș a bătut deasemenea la ușa. Acolo a găsit câțiva agenți, câteva fițuici săptămânale care s'au putut câștiga ușor propagandei românești.

Deja primul articol de fond al acestor foi săptămânale constituie o propagandă românească mascată. Se cere germanilor să se lapede de patria lor veche Ungaria și se învinuște Consiliul Național Șvăbesc că își bate joc de interesele germanilor. Probabil, pentru că nu se orientează după Brandsch, recte României.

Așadară aceasta reese din rețea de minciuni a gazetelor lui Brandsch din Lugoj și Caransebeș? Numai orbul nu o vede... Mijloacele de propagandă românești ies la iveală. N'a mers direct, și acum se încearcă indirect...

Înainte de toate trebuie înstrăinat poporul de conducătorul lui, Consiliul Șvăbesc. O spărtură trebuie bătută undeva pentru a infiltra otrava propagandei românești. Cuvântul de ordine este a dărâma poporul șvăbesc și a-l înstrăina patriei maghiare. Celelalte apoi vin dela sine.

Așa cugetă acești Iudași (trădători)! *Deci jos cu masca! Jos cu blana de oaie, sub care se ascunde lupul român.*

Fraților, dacă se va săvârși asupra noastră șvabilor un asasinat de popor și vom fi alipiți României, răspunderea teribilă vor purta în primul rând pe Rudolf Brandsch, cel călătorit cu tren separat la București, și merçenarii săi deplorabili.

(ss) *Dr. Gaspar Muth*
(Președintele Volksgemeinschaftului, actual senator, decorat în anul 1929, sub guvernul național-țărănesc, la propunerea lui Sever Bocu, cu „Steaua României“ în gradul de ofițer.)

während *meine* Wenigkeit und meine deutschen Freunde und Anhänger, hier und im ganzen Banat, *nach oder vor* die Fahne des rumänischen Gedankens hochhielten.

Ich habe dies *sine ira et studio* niedergeschrieben, weil mich Herr Dr. Pompil *Cioban* darum gebeten hat, und weil historische Ereignisse oft irrig und falsch eingestellt werden, wenn sie nicht rechtzeitig und von *kompetenter* Seite festgehalten werden, wie sie sich *wirklich* und in der *Tat* abgespielt haben. Der grosse Schicksalsprozess unseres Vaterlandes hat damals, wie wir alle wissen, *jene* Richtung genommen, die Rudolf *Brandsch*, Herr Dr. *Cioban* und *meine* Wenigkeit befürwrtet haben. Gebe Gott, dass Grossrumänien durch kluge Politik und weise Lenkung seiner Völker den Platz an der Sonne behauptet!

Viktor Orendi-Hommenau

Temeswar, am 23. Feber 1932.

Erata

Pag.	3	rândul	13	româncse — românesc
”	3	”	16	creaința — credința
”	5	”	21	1833 — 1933
”	9	”	34	vehicul — vehicul
”	11	”	6	meridioaalului — meridionalului
”	11	”	33	tocspda — torsada
”	14	”	11	cu — ca
”	15	”	33	strnâse — strânse
”	31	”	25—26	ați creiut ca neexterminați — ați crezut că ne exterminați
”	32	”	14	poprice — propice
”	35	”	38	minut — numit
”	40	”	2	Sabaska — Sabatka
”	55-56	”		ultimul rând și 1 eralizabilă — ireali- zabilă
”	65	”	37—38	Dr. Weiss Tevoar — Dr. Weiss Feodor
”	74	”	30	autoritatea — autorizația
”	77	”	15	Ilugnes — Hugnes
”	77	”	20	Eutenei — Ententei
”	78	”	13	Bekicersch — Becicherec